

Макаёнак Андрэй
ЗАЦЮКАНЫ АПОСТАЛ
Трагікамедыя ў дзвюх дзеях

ДЗЕЙНІЧАЮЦЬ ТАКІЯ АСОБЫ:

Т а т а— звычайны, хатні, такіх многа. Зусім ручны: хто паманіць, да таго і ідзе. Адна вельмі важная дэталі: ён жыве за мяжой. Праўдзівы, як і большасць мужчын.

М а м а— таксама жыве за мяжой, гаворыць, можа, і правільна, а што яна думае... Каб яна з'ела тое, што яна думае. Яна хоча, каб усе жылі паводле правілаў хрысціянскай маралі, а сабе дазваляе іншы раз і так... як-небудзь...

С ы н— іхні сыноч. Ну і паслаў жа ім бог дзіцятка! Не дзіця, а камяк голых нерваў. Гарачлівы. Калючы. Мазгавіты. У нас гэтых разумнікаў не бывае, а калі дзе і трапіцца, дык пра такога звычайна кажуць: малады, ды ранні. А ў іх вундэркіндам завуць. Але гэты — вундэркінд асобага роду: ён — не матэматык, не музыкант, не шахматыст, не паліглот, а зусім нечакана — вундэркінд-палітык. Пакуль што малавопытны, бо малады: што думае, тое і гаворыць. Вельмі хоча быць з барадой, а яна не расце, і ўсё.

Д а ч к а— яго сястрычка, адзінаўтробны антыпод. Зачараваная брацікам, яна ахвотна падбірае тыя яго якасці, якія ён адкідае прэч, як непатрэбныя: дабрату, шчырую сумленнасць, ласкавасць. Ён лічыць, што яны перашкодзяць яму стаць тым, кім ён хоча стаць, а яна пераконана, што без гэтых якасцей — чалавек непаўнацэнны.

Д з е д — старамодны, як і належыць дзядам. Ганарыцца тым, што адпакутаваў за ўсе будучыя пакаленні. Ён — дыялектычная процілегласць свайму ўнуку, і таму не дзіўна, што ў яго стрэчнае жаданне: хоча быць дзіцем, ён з радасцю памяняўся б з унукам і гадамі, і ролямі, і барадой.

Усе дзеючыя асобы ў гэтай п'есе імпортныя, нават п а л і т ы ч н ы к а м е н Т а т а р у тэлевізары — занадта інфармаваны і палітычна падкаваны. Яму здаецца, быццам ён асабіста прымае роды ў чалавецтва, а нам здаецца, што ён вось-вось пакажа і нованароджанага, быццам і нованароджаны ўжо ў ягоных руках, там — пад сталом. Бо чаго ж ён так часта зіркае туды, уніз?

Дарэчы, каментатар можа быць у трох ці больш іпастасях, па прыкладу: бог-айцец, бог-сын, бог — дух святы.

Месца дзеі — недзе на ўзбярэжжы паўднёвага мора, здаецца, Міжземнага. Можа, нават на завалашчым якім-небудзь востраве ў якім-небудзь акіяне, мелкім, неглыбокім, дзе і вады ўсяго па калена.

Час дзеі — якраз паміж мінуўшчынай і будучыняй. Акурат у свежай баразне паміж імі. Пакуль саха гісторыі не заарала гэтую баразну, паглядзім, падзівімся, што там дзеецца.

АД АЎТАРА

За апошнія гады мне часта даводзілася ездзіць у камандзіроўкі на чужыя землі. Усё, што я там назіраў — падзеі, факты, людзі, агульная атмасфера жыцця, — запаміналася, адкладвалася ў памяці. Што надоўга, а што і ненадоўга. Ад розных краін аставаліся розныя ўражанні, але гэтыя розныя ўражанні складалі ўсё-такі адзіны вобраз жыцця там, у свеце, дзе пануе капітал. Пры ўсёй рознасці і часам экзатычнасці прыватных з'яў праглядалася агульнасць у сутнасці супярэчнасцей.

Усё, што адбываецца ў п'есе, магло здарыцца ў любой капіталістычнай краіне, дзе агіднасць маралі, прыніжэнне асобы, бесперспектыўнасць заўтрашняга дня, жорсткасць і бесчалавечнасць мяшчанскага быту становяцца відавочнымі не толькі тым, хто мае вялікі жыццёвы вопыт, а нават дзецям. Невыпадкава ў цэнтры п'есы — малы.

Для буржуазнага асяроддзя характэрныя дзве рысы, хоць і процілеглыя, але звязаныя дыялектычным адзінствам: псіхічная дэпрэсія на аснове прыніжэння асобы і на гэтай глебе з'яўленне фашысцкай ідэалогіі і культу сілы. Зачараванае кола, у якім чалавек гіне, калі не здолее

3

яго вырвацца.

І калі я зразумеў гэта, то пераварушыў усё, што назбіралася ў памяці, і выклаў на паперы ў форме п'есы. Калі атрымалася нешта сатырычна-вострае, то заслуга аўтара тут не такая ўжо і вялікая. Жыццё дае столькі фактаў і гатовых сітуацый, што варта толькі добрасумленна запісаць іх — і атрымаецца сатыра. Аб'ектыўна праўдзівы вобраз буржуазнага асяроддзя і ёсць самая злая сатыра. Віна не мая і заслуга не мая. Але не скажу, што мая хата з краю.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Карціна першая

Сучасная кватэра накормленага чыноўніка. Ва ўсякім разе, сёння яго сям'я сытая. Кватэра на трэцім паверсе. Злева — шырокае акно, таму ў пакоі вельмі светла. За акном відаць вершаліны дрэў. Побач з экзатычнай пальмай можна паставіць міндаль ці каштан, а можна і ліпу. Яна расце на розных шыротах. Вялікі пакой. Тут усяго багата, як на нашай планеце. Але найбольш уражае, выклікае пачуццё, нібы ў храме, нібы ў свяцілішчы — на ўсю сцяну суцэльныя кніжныя стэлажы, напакаваныя рознымі-рознымі кнігамі. Каля стэлажа лёгкія лесачкі, якімі часта карыстаецца сын, каб дастаць кніжку з верхняй паліцы. Дарэчы, ён асвоіў лесачкі, як цыркавы гімнаст. У стэлажы сярод кніг тры нішы. Адна ўсярэдзіне абклеена чорным аксамітам. У ёй сядзіць бронзавы Буда. Справа, крыху ніжэй, ніша з зялёным сукном. Там гіпсавая галава Майсея, копія вядомай скульптуры Мікеланджэла. Злева ў нішы на светла-блакітным фоне — крыж з драўлянай галавой Ісуса Хрыста ў цяжкім вянку. Здаецца, Ісус Хрыстос вось-вось цяжка ўздыхне. Зажмурыўся ад нечага. У пакоі — тата і мама. Поўная цішыня. Яны не размаўляюць. Але адчуваецца — калі яны загавораць, то ўжо загавораць моцна. Карацей кажучы, атмасфера пераднавальнічная. Праходзячы адно паўз аднаго, яны неяк староняцца, быццам пабойваючыся, каб між імі не пыхнула кароткае замыканне, не бліснула маланка, не грывнуў пярун. Мама шукае месца новай карціне. Прымервае ў адным кутку, адыдзецца, паглядзіць, палюбуецца, потым перанясе ў другое месца, зноў палюбуецца. Карціна вялікая, месца ёй знайсці цяжкавата. Тата не-не дый зіркне на маму, так зіркне,— ну, нібы ў яго ў кожным воку па лазеры. Нарэшце ўсё-такі ён не стрываў.

Т а т а. Навошта цягнуць такое ў кватэру? Без неўрапатолога цяжка зразумець. Ну і густ!

М а м а. У цябе свой густ, у мяне — свой.

Т а т а. У нас жа дзеці! Іх выхоўваць трэба!

М а м а. Выхоўваць? А ты ўчора пра дзяцей падумаў, калі прынёс гэтую... гэтую поскудзь? *(Паказвае на статуэтку, што часова стаіць у адной нішы з Майсеем.)*

Т а т а. Гэта не поскудзь, а твор мастацтва. Гэта работа аднаго з лепшых афрыканскіх рэзчыкаў па дрэву. Нават у Афрыку пранік сучасны стыль, нават там разумеюць, а цябе... Цывілізацыя прайшла міма цябе.

М а м а. Цывілізацыя? *(Схапіла статуэтку і тычкае яе пад нос.)* Гэта брыда — цывілізацыя?

Т а т а. Асцярожна!

М а м а. Што гэта такое? Назаві мне гэта!

Т а т а. Разувай вочы! Гэта — дзяўчына, маладосць!

М а м а. Чаго яе так перакруціла? Што яна робіць? Прышчык выціскае на сваёй ягадзіцы?

Т а т а. Ты ж прыгледзься! Яна ж так саромеецца. Па-афрыканску так саромеюцца. Гэта ж сама нявіннасць! Наіўнасць! Наіўнасць і чысціня! Як свежая навалачка. Па-афрыканску так саромеюцца...

М а м а. Значыць, ёсць чаго саромецца. Якая ж гэта нявіннасць? Гэта распуста! Гэта цынiзм! Гэта страшна паказаць людзям. Такую зрабілі, каб панасміхацца з жанчыны. Што гэта такое? Ногі сажнёвыя. Галава камарыная. Толькі ягадзіцы ды грудзі, як ракеты?!

Т а т а. Вось гэта і ёсць мастацтва, рэалізм. У жанчыны другіх вартасцей і няма. Гэта ж і ёсць твой партрэт. І такіх, як ты.

М а м а. Цынік! Пашляк! А я выхоўваю ў сваіх дзяцей павагу да рэальных рэчаў.

Т а т а. Да вадасцёкавай трубы, да тумбы, да тэлеграфнага слупа, каўбасы, ботаў... Яшчэ да чаго?

М а м а. Так, так, так! Да ўсіх прадметаў, на якія чалавек затраціў сваю працу.

Т а т а. А я хачу, каб дзеці навучыліся думаць, мысліць, абагульняць, разумець сутнасць рэчаў, з'яў. У іх трэба выхоўваць інтэлект, розум, інтэлігентнасць.

М а м а. Ха-ха! Інтэлігентнасць? Вось гэтым? *(Хапае афрыканскую статуэтку.)* Толькі паказваць такія штучкі дзецям — злачынства, і я не дазволю! Я не дапушчу! Я выкіну вон гэту поскудзь! *(Намерылася выкінуць за акно.)*

Т а т а. Не смей! *(Вырывае статуэтку з рук у мамы, і ставіць яе каля Майсея.)*

М а м а. Ах, так? *(Выбягае ў ванны пакой, прыносіць адтуль чырвоную спрынцоўку і ставіць каля статуэткі.)* Тады пастаў каля яе яшчэ і гэта.

Т а т а. Па ідэі не так ужо і пагана. *(Рагоча.)*

Знадворку прыбягае Д а ч к а.

Д а ч к а *(запыхаўшыся)*. Тата! Мама! Тата! Мама!

М а м а. Ну, што такое? Што, што здарылася?

Д а ч к а. А наш малыш толькі што паскандаліў. *(Радасна.)* Ух, як яны біліся!

М а м а. Хто? З кім?

Д а ч к а. Наш малыш і Мухамед.

Т а т а *(спакойна)*. Ну, і хто каму наклапаў?

Д а ч к а *(радасна)*. Наш малыш расквасіў Мухамеду нос. Аж кроў пацякла.

М а м а. Ну, бандыт! Я яму дам! Я яму пакажу! Во як расце твой любімчык! Не, я яго адвучу!

Т а т а. Яшчэ трэба разабрацца — хто вінаваты. Хто пачаў?

Д а ч к а. Задзірацца пачаў Мухамед.

Т а т а. А наш малыш натоўк яму морду? Малайчына!

Д а ч к а. Але і нашаму дасталася. Яму адарвалі вуха.

Т а т а. Як вуха? Адарвалі вуха?

Д а ч к а. Ну, так. Зусім. У руках нясе. Мухамед нагой наступіў. І адарваў. *(Паказвае.)* Хр-р-р-рась!..

М а м а. Божа мой, божа мой! Яго ж трэба да доктара, да хірурга. *(Паспешліва апранаецца.)* А тут не дактары, а гангстэры!.. За якую-небудзь драпінку ён здярэ з цябе месячны заробак. А тут цэлае вуха...

Д а ч к а. Мама! Яго не да хірурга трэба, а да краўца! У яго адарвалі вуха ад шапкі.
Мама аслупянела. Тата рагоча.

М а м а. Як ад шапкі?

Д а ч к а. А ты думала — такое вуха, сваё? Не-е, не такі ён дурань, каб падстаўляць пад чужую нагу сваё вуха.

Т а т а. Малайчына! Ну й малыш!

М а м а. Дачушка! Ідзі гані дамоў гэтага паганца.

Т а т а. Аляксандр Македонскі расце!

Д а ч к а выбегла на двор.

М а м а. Чаму ты рады? Што ты падахвочваеш?..

Т а т а. Я падахвочваю веру ў свае сілы. Упэўненасць! Я хачу, каб вырас дужы, моцны чалавек, здольны выжыць у гэтых дзікіх чалавечых джунглях.

М а м а. Гэта неарыгінальна! Гэта ўжо было! Звышчалавек? Юбермэнш? Гэта называюць — фашызм.

Т а т а. Кінь ты, калі ласка, свае бязглуздыя выпады. Сядзь, я хачу з табой пагаварыць.

Паўза.

Мама не садзіцца. Нават і не думае.

М а м а. З пазіцыі сілы?

Доўгі маўклівы паядынак поглядамі.

Т а т а. Дзеля чаго ты распускаеш сярод знаёмых розныя плёткі пра мяне?

М а м а. А канкрэтна — што?

Т а т а. Нібы я маральна калечу дзяцей, выхоўваю ў іх шкодныя антыгуманныя ідэі. Гэта — раз.

М а м а. Гэта не раз. Гэта — два. А што раз?

Т а т а. Распускаеш плёткі, нібы я завёў... шуры-муры... Пачаў...

М а м а. Пачаў? Даўно завёў! Даўно водзіш! І не шуры-муры, а... распуснічаеш. І гэта даўно не сакрэт, даўно ўсе ведаюць. Твае знаёмыя сустрэлі мяне і з радасцю расказалі... А я адказала, што ўсё даўно ведаю, хай не радуюцца. Я сказала, што мы паўгода з табой не жывём як муж з жонкай і думаем разводзіцца. Што тут няпраўда? Мы ж не жывём? Так? *(Ледзь не плача.)* Не жывём! Паўгода ўжо!

Т а т а. Не. Гэтак жыць далей нельга.

М а м а. Што гэта за жыццё? Вядома, нельга.

Т а т а. І не будзем.

М а м а. І не будзем.

Т а т а. А як жа будзем?

М а м а. Гэтак і будзем. *(З пагрозай.)* Як-небудзь будзем.

Т а т а. Як? Як-небудзь?

М а м а *(крычыць)*. Я ўжо сказала: мы паўгода не жывём! Будзем суіснаваць! *(Са злосцю.)* Дзеля дзяцей! Дзеля іх усё!

Т а т а. Звычайнаму розуму не пад сілу зразумець тваю беспрынцыпнасць. *(Крычыць.)* Суіснаваць? Я... Я не згодзен! І зноў дробныя скандальчыкі, спрэчкі, так сказаць, лакальныя войны? Не! Не згодзен!

М а м а. Што? Разрыў? О'кэй! Хоць зараз! Я даўно гэтага чакала. Я даўно заўважыла гэту тваю тэндэнцыю. Але запомні: дзеці застануцца са мной!

Т а т а. Ну, мы яшчэ пабачым, за кім пойдучь дзеці.

Званок. Мама ідзе і адчыняе дзверы. Упускае ў пакой д а ч к у і С ы н а . Хлопчык даволі нахабны. Акінуўшы вокам прысутных, адчуў, што «пахне смаленым», і палез на самы верх лесачак.

Д а ч к а. Во ён! Не хацеў ісці дамоў.

М а м а. Ну, што ты там натварыў, разбойнік?

С ы н. Нічога я не натварыў.

М а м а (*тату*). Во ён, твой любімчык. Яшчэ і хлусіць. (*Сыну*.) Ты чаму задзіраешся з хлопчыкамі? За што пабіў Мухамеда?

Т а т а. Ты не спяшайся абвінавачваць. Зараз міжнародная камісія разбярэцца — быў гэта акт агрэсіі ці самаабарона. Раскажы ўсё па парадку, што здарылася!

С ы н. А што здарылася?

М а м а. Ён яшчэ пытаецца, што здарылася!

С ы н (*ён ужо разгарнуў кнігу, чытае*). "І суд быў незвычайны: некалькі сот матросаў і гандляроў разбіралі справу вялікага Сакрата. Судзілі доўга і шумна. Нарэшце аднадушна прызналі яго філасофскае вучэнне няправільным і прыгаварылі да пакарання смерцю".

М а м а. Ты не хітруй!

Т а т а. Сын мой! "Не утомляй ожиданием очей нуждающихся". Крывавая бітва з Мухамедам была?

С ы н. Была. Ён яе і пачаў.

Т а т а. Во і раскажы, з чаго пачалося.

С ы н. Там, на двары, сабраліся ўсе нашы. Гушкалка ў нас адна. І яны ўсе захапілі месцы. А мне месца няма Яны гушкаюцца, а я так стаю. То на адной назе, то на другой. Хіба не крыўдна? Мне што, бог не даў месца пад сонцам?

Т а т а. Калі бог не дае, то яго трэба ўзяць самому!

С ы н. Я што, горшы за тую Полі!

Т а т а. Якую Полі?

Д а ч к а. Не ведаеш? У яе трэці тата — француз!

Т а т а. Ага, ясна. І як далей разгортваліся падзеі?

Д а ч к а. Тады ўсе прагаласавалі, што наш малыш таксама мае права на месца. І ён заняў месца Полі.

М а м а. Ну, а далей? Чаму ты пабіўся з Мухамедам?

С ы н. Мухамед сказаў, што гэта не па-джэнтльменску, што я — захопнік. А я законна ж?

Т а т а. Законна! І што далей?

С ы н. А Мухамед тады пачаў рычаць і махаць рукамі. І пераманіў усіх хлопцаў на свой бок.

Д а ч к а. І малыш астаўся тады ў гушкалцы адзін.

С ы н. А Мухамед узяў камень і...

М а м а. Ударыў?! Каменем?

Д а ч к а. Не. Ён паклаў камень пад гушкалку, каб яна не гушкалася. Сюды трошкі гушканецца, а туды — не.

Т а т а. Ён заціскаў твае інтарэсы. *(Маме.)* Бачыш, агрэсар усё-такі не сын, а той!

Д а ч к а. А Полі раве як недарэзаная.

М а м а. Якая Полі?

Т а т а, с ы н, Д а ч к а *(хорам)*. У якой трэці тата — француз!

М а м а. Так.

С ы н. А Мухамед кідае лозунгі: "Прэч з гушкалкі!", "Прэч!" І яшчэ пагражае: "Усё роўна перакулью!" Узяў палку...

Т а т а. Хто? Мухамед?

С ы н. А то хто ж?

М а м а. І палку...

С ы н. Пачаў падкладваць пад гушкалку...

Т а т а. А ты што?

С ы н. І калі ён нагнуўся, каб перакуліць, я ўзяў і трахнуў яму ў нос.

М а м а. А навошта ты трахнуў? Ты што, не мог паскардзіцца на яго?

С ы н. Навошта?

М а м а. Яго пакаралі б, і вінаватым быў бы ён.

С ы н. Вялікая мне радасць — ісці скардзіцца пасля таго, як ён мяне перакуліць.

М а м а. Ты першы нанёс удар. *(Тату.)* Во тваё выхаванне!..

Т а т а. Але бойка была непазбежная. Пытанне іменна ў тым, хто першы нанясе ўдар. Малыш правёў прэвентыўную аперацыю. А што далей?

С ы н. Ён мяне таксама ўдарыў. Потым мы схапіліся, потым пакаціліся, потым ён наступіў на вуха і адарваў. Во! *(Паказвае сваю шапку.)*

Д а ч к а. А ў Мухамеда — кроў з носа.

Т а т а. Значыць, ты пацярпеў матэрыяльныя страты!

М а м а. Як можна так абьякава, калі тут сапраўднае хуліганства?

Т а т а. Самаабарона. *(Сыну.)* І чым усё скончылася?

Д а ч к а. Усе разбегліся. А Полі і цяпер плача.

М а м а. Гэта чорт ведае што творыцца. Ты дзе, сын, вырас?

С ы н *(нібы ўспамінае)*. Дзе я вырас?.. Вырас я, мама, якраз на мяжы, якраз у свежай баразне паміж мінулым і будучым. Плуг гісторыі хутка заарэ гэтую баразну. Але я, мама, яшчэ не вырас. Я толькі пасеяны. Я яшчэ расту. Я вырасту! Расту ў атмасферы ваших буйных скандалаў і дробных інтарэсаў. *(Ён нібы чытае на памяці.)* Мінуўшчына, увекавечаная ў кнігах *(паказвае на паліцы)*, уяўляецца мне мешанінаю з гразі і крыві, несправядлівасці і крыўд... Вы прыслухайцеся да гэтых кніг. Колькі енкаў, колькі стогну, колькі жальбы... *(Нібы, прыслухоўваецца.)* Ці-ш-ш... І кнігі, кожная з іх — гэта абеліск... Абеліскі светлым марам, светламу розуму, светлым надзеям. *(Пэралічвае кнігі.)* Добраце, спагадзе. Маленькім блізнятам — чысціні і наіўнасці. Які пачэсны могільнік! Так што я не толькі ваша дзіця, я — дзіця гісторыі, дзіця гэтых кніг...

Толькі дачка слухала малога, як зачараваная.

Т а т а. Ты сам да гэтага дадумаўся?

Сын. Неабавязкова самому. На гэта ёсць аўтары. *(Паказвае на кнігі.)* І дзіўная рэч: у самых мудрых — самы горкі лёс. Адны жылі ў беднасці і рана гінулі ад сухотаў, другія канчалі дні ў казематах, трэціх забівалі на дуэлях, а некаторым даводзілася яшчэ горш. Джардана Бруна за ерэтычную філасофію спалілі на кастры. А Дэфо — аўтара "Рабінзона Круза" — за сатырычны артыкул на цэлыя суткі прывязалі да слупа на гарадской плошчы. І хто ні шоў — павінен быў плюнуць яму ў твар. І некаторыя плявалі. Тата, а ты плюнуў бы?

Бацька адварнуўся, але сын стараецца заглянуць яму ў вочы.

Тата. Я?.. Не пайшоў бы на плошчу. Каб не парушыць загад.

Мама. Ну, вось што — ты зубы не загаворвай. Вось табе наказ: у нашым двары павінен быць мір. А за тваю правіннасць я цябе з дому не выпушчу. Будзеш месяц сядзець дома. Каб ведаў свае граніцы.

Сын. Мама! Ты хочаш мяне замураваць? Гісторыя ўсё-такі паўтараецца. *(Хутка знаходзіць на паліцы патрэбную кнігу.)* Некалькі вякоў назад адзін грэк — Паўзаній — здрадзіў свайму гораду, Афінам. Яго судзілі. Прыгавор быў кароткі: смерць. Але яму ўдалося ўцячы з-пад варты. Ён схаваўся ў храме. Там яго ніхто не меў права нават крануць. Але афіняне ўсё-такі перахітрылі хітрага здрадніка. Рашылі замураваць яго ў храме. А пачаць, першы камень пакласці павінна была маці таго здрадніка. І пачала. І паклала. Замуравалі. Мама! Ты хочаш паўтарыць подзвіг той грачанкі? Але ж я не здраднік. Я толькі абараняў свой гонар!

Тата *(катэгарычна, важна)*. Малыш будзе свабодны! Рукі прэч ад малыша! Няхай жыве малыш! Ты хочаш зрабіць з яго медузу? Бесхрыбетніка?

Сын *(крычыць)*. Брава! Вікторыя! Я буду сва-бо-о-дны-ы!

Дачка. Чаму ты так радуешся! Падумаеш — свабода! Што ты яе — на хлеб намажаш?

Сын. "Смяюся з чалавечае дурнаты і яе ж аплакваю", — сказаў філосаф. Эх ты, эмбрыён! Ды ці ведаеш ты, колькі людзей загінула, самі на смерць пайшлі за свабоду? На катаргу! На вісельню! На эшафот! На штыкі! На кулі! Ды ты ведаеш, што такое свабода?

Воля! За свабоду, за волю і я магу пайсці на эшафот. Нават на касцёр!

Дачка. Ну і дурань! Вось скажы мне: "Ты свабодная". І я не ведаю, што рабіць. А так лягчэй. Галоўнае — усёпроста. Прыйдзеш у школу — настаўнік кажа: "Чытай гэта". Я і чытаю. Скажа: "Пісаць трэба гэта". Я і пішу. Як на вуліцы паводзіцца — таксама скажуць. А дома — мама. Зварыла крупнік — ем крупнік. Паслала купіць кока-кола — збегала. Класціся ў пасцель — лягла. А свабода — гэта што? Насуперак ці як? Думаць трэба, як над арыфметыкай.

Сын *(вельмі здзівіўся)*. Першы раз чую такое! О алах! О Магамет! О Езус! О матка боска! Во дзе карань тыраніі! Во дзе карэнне рабства! Добраахвотнае рабства — фундамент для трона цару — каралю — фараону. Гэта я ўлічу! Гэта я запомню! Ну — не! Твая філасофія не для мяне! Тата! Значыць, я правільна дзейнічаў? З Мухамедам. За месца пад сонцам. А?

Тата. Ва ўсякім разе — па-мужчынску. Трэба, каб цябе паважалі і баяліся на цябе нападаць. Сіла, брат, ёсць сіла! Яе павінны бачыць усе. Многа сілы — не трэба і розум.

М а м а. Ты чаму вучыш? Не! Гэтак далей нельга. Ён хоча, каб сын вырас гангстэрам. Не, я не дапушчу! Я не дам! Усё! Разрыў! Дачушка! Ты чула, чаму вучыць бацька сына?

Д а ч к а. Чула.

М а м а. Мы з бацькам разводзімся. Таму што больш такое цяпець немагчыма! Наш двор не джунглі, дзе ўсе звяры і хто дужы, той грызе слабога. Я за дзяцей паваюю! Мы з бацькам разыходзімся. З кім ты астаешся?

Д а ч к а *(не адразу, скрозь слёзы)*. З табой.

С ы н *(спаханіўся)*. Ой! Ледзь не правароніў! *(Кумпільгом злятае з лесачак да тэлевізара.)* Час палітычнага каментатара! *(Уключае тэлевізар.)*

М а м а. Сыноч! А ты з кім?

С ы н. Мама! Ты забываеш, што для мяне палітычны каментатар важней за... Ды тут хоць каменне хай з неба падае... Не перашкаджай!

Палітычны каментатар. Некаторыя палітычныя дзеячы малых дзяржаў спрабуюць іграць па супярэчнасцях вялікіх дзяржаў, разлічваючы на эканамічную і ваенную дапамогу ўзамен палітычных сімпатый. Толькі сімпатый.

М а м а. Сын! З табой размаўляе мама. *(Прыцішыла голас палітычнага каментатара. Ён губамі варушыць, а голасу яго не чуваць.)*

С ы н. Не перашкаджай, мама. Ты чуеш, якая цікавая перадача?

М а м а. Ты нічога там не разумееш.

С ы н. Усё разумею. Паслухай. *(Павярнуў ручку рэгулятара.)*

Т а т а. Будзе здольны дыпламат. *(Рагоча.)*

П а л і т ы ч н ы к а м е н т а т а р. Тактыка ігры на супярэчнасцях паміж вялікімі стварыла ўмовы для малых дзяржаў заключыць цэлы шэраг вельмі выгадных эканамічных пагадненняў. У выніку: спрэчка паміж вялікімі...

М а м а *(выключае тэлевізар)*. Сын! Не ўхіляйся!

С ы н *(каментатару)*. Святлейшы! Аб'яўляю табе падзяку!

М а м а. Гэта перадача не для цябе.

С ы н. А для каго? Для вас? Толькі для мяне! Выключыла на самым цікавым. Вывады не пачуў!

М а м а *(трагічна)*. Сын! Тут вырашаецца твой лёс. З кім ты?

С ы н *(прыжмурываючы адно вока, разгледзеў тату, вывучыў маму)*. Я яшчэ не выбраў.

Сын лезе па лесачках наверх.

М а м а *(здзівілася)*. Чаму? Пачакай, сыноч. Ты нічога не зразумеў...

С ы н *(устыхнуў)*. Каментатара не разумею! Цябе не разумею! Тату не разумею! Нічога не разумею! Што я? Крутлы дурань, па-вашаму?

М а м а. Ты не дурань. Ты проста малы яшчэ.

С ы н. Малы? Калі вялікія спрачаюцца, малыя выйграюць. Чула?

Т а т а *(рагоча)*. Закончаны міністр замежных спраў.

С ы н. У бітве з Мухамедам я панёс матэрыяльныя страты. Во! *(Паказвае шапку.)* Тата! Кампенсацыя будзе?

Т а т а *(выцягнуўся ў струну)*. На новай тэхнічнай базе!

С ы н. Пагадненне падпісана! (Маме.) Ясна? А то — "нічога не разумееш". У мяне за плячыма гістарычны вопыт. (Паказвае на кнігі.)

Д а ч к а. А я? Так і ўсё? Мама!

С ы н. Ты выбрала сабе рабства. Калі вялікія спрачаюцца... (прыжмурыў адно вока.) Нам кумекаць трэба.

Карціна другая

Той жа пакой. У ім нічога не змянілася, бо і часу прайшло не так ужо многа. Праўда, на тоненькім дроціку малы падвесіў свой першы самалёт. Цацка, але сучаснай мадэлі. За сталом — д а ч к а. Перад ёю сшыткі і падручнікі. Дзяўчынка, відаць, рыхтуе ўрокі. Замаскіраваўшы ў падручніку люстэрка, яна перад ім вучыцца какетнічаць. Сёння яна ўпершыню заўважыла і адчула, што становіцца жанчынай. У пакой уваходзіць С ы н з бярэмам кніг, часопісаў і газет.

С ы н. У-ф-ф... Нялёгкая ноша. (Кідае кнігі на стол.)

Д а ч к а. Ты што новае набыў?

С ы н. Бярэма хлусні.

Д а ч к а. Я не разумею цябе. Усяляк ганіш гэтыя кнігі і ў той жа час цягаеш іх дахаты цэлымі штаблямі...

С ы н. Спадзяюся нешта такое знайсці, такое прачытаць... Куды ж іх размясціць? Ну, газеты — гэта хлусня на адзін дзень. (Адкінуў убок.) "Лук", "Лайф" і гэта... на адзін месяц, у наступным нумары самі сябе будуць абвяргаць. А гэту каманду пакуль што ў каранцін. А там праверым, што варта гэтых паліц, а што... "Агент 007" будзеш чытаць?

Д а ч к а. Мне не хапае часу на ўрокі.

С ы н. "Плэй-бой"?

Д а ч к а. Потым. Толькі карцінкі пагляджу.

Малы ўзбіраецца на лесачкі, займае сваё любімае месца, хутка прагледзеў газету і скінуў яе ўніз. Потым разгортвае ілюстраваны часопіс "Плэй-бой", на вокладцы якога каляровае фота голай жанчыны.

С ы н. Сястрычка! Ты чым там займаешся?

Д а ч к а (нібы яе злавілі за непрыстойным заняткам). Алгебрай.

С ы н. А мне здалося — заалогіяй.

Д а ч к а. А чаму табе так здалося?

С ы н. Ты гэтак крыўлялася перад люстэркам, быццам хацела пераканацца — вельмі адрозніваешся ад сваіх прародзічаў малпаў ці не.

Д а ч к а. А падглядаць — непрыстойна.

С ы н. Я не падглядаў. Я назіраў. Мала адрозніваешся.

Д а ч к а. Між іншым, я твая сястра. А родны брат малпы таксама павінен быць малпай.

С ы н. Я пастаянна адчуваю гэта сваяцтва. Часам так туга круцяцца падшыпнікі... тут (круціць пальцам каля скроні). Ты дастань з кнігі люстэрка і адчувай сябе свабодна, натуральна. Будзь сама сабой. Рабі што хочаш. А на мяне не крыўдуй. (Вычытаў

нешта

3

газеты.) О-хо-хо-хо... Во здрава! (Смяецца.)

Д а ч к а. Ну, што там?

С ы н. Сенсация! У горадзе Брукліне сярод красунь праводзілі конкурс на званне каралевы прыгажосці. Першае месца заняла італьянка Джулія, а другое — хо-хо-хо...

Д а ч к а. Ну — хто?

С ы н. Хлопец, мужчына.

Д а ч к а (*адсмяўшыся*). Такі ён, відаць, мужчына...

С ы н. Не ў тым справа. Журы, журы якое?! І выявілі яго толькі тады, калі ўручалі прыз. Хо-хо-хо... Адхапіў жаночы гарнітур...

М а м а прасунула галаву ў прыадчыненыя дзверы з другога пакоя. Яна, відаць, неадзетая.

М а м а. Дачушка! Ты не бачыла, дзе мая губная памада?

Дачка ўтуліла галаву ў плечы.

С ы н (*каб чула толькі сястрычка*). Аддай. Вярні. Чуеш?

Д а ч к а. Во яна, тут. (*Вымае памаду са свайго партфеля.*)

М а м а (*накінуўшы халат, уваходзіць у пакой*). Навошта яна табе? Табе яшчэ рана.

С ы н. Учора яна нават твой бюстгальтар прымярала.

М а м а. Як не сорамна, дачушка? Ды яшчэ каб ён бачыў...

Д а ч к а (*шыпіць*). Даносчык. Ш-шпіён.

С ы н. Чаму чалавека, які паведамляе праўду аднаму пра другога, называюць шпіёнам? За праўду? Хаця... У свеце столькі хлусні, што, каб вывудзіць праўду, трэба шпіёны.

М а м а. Ты ўрокі падрыхтаваў?

С ы н. Падрыхтаваў.

М а м а. А ты?

Д а ч к а. І я.

М а м а. Тады можаце пагуляць на свежым паветры.

С ы н (*сястры*). Ну, што ты касавурышся? Я ж у тваіх інтарэсах напамніў маме, што ты ўжо... становішся дарослай. Яны самі не здагадаюцца, пакуль дзіця не прынясеш ім. Не падкажы, то самі не заўважаць.

Д а ч к а. Сораму ў цябе няма.

М а м а. Ідзіце, пабегайце, пагуляйце.

С ы н. Няма нешта ніякай ахвоты.

Мама скінула халат і надзела прыгожае моднае — занадта кароткае — плацце.

Д а ч к а. Уй, мама! Ты такая прыгожая стала!

С ы н. Мама! Расталкуй мне, калі ласка. Вот ты дзве гадзіны мазалася, прычэсвалася, фарбавалася... Ты зусім другая стала. Для чаго ўсё гэта?

М а м а. Твая мама хоча быць маладой. Хіба ты не хочаш, каб твая мама была маладзейшая і прыгажэйшая?

С ы н. Во дзіва! Мама хоча быць маладой, а я хачу быць старэйшым... Я хачу, каб мая мама была такой, якая ёсць на самай справе. Не горшая і не лепшая. Мам жа не выбіраюць. Якую бог пашле. Толькі, мне здаецца, было б карысней, каб ты гэтыя дзве гадзіны праседзела тут, поруч са мной і з гэтымі разумнымі людзьмі! (*Паказвае на кнігі.*)

М а м а. На ўсё свой час. Ты што? Не хочаш, каб твая мама падабалася?

С ы н. Каму?

М а м а. Усім.

С

ы

н.

Усім?

М а м а. Ну, так, усім.

С ы н. Усім — гэта многа. Гэта — нікому. Лепей аднаму. Напрыклад, пастарайся падабацца нашаму тату.

М а м а (*холодна*). Гэта ўжо не твая справа. Не сунь нос, куды не трэба.

С ы н. Ну, во... Звычайна гэтым канчаюць усе творчыя дыскусіі.

М а м а. Ты ўсё-такі паганенькі прахіндзейчык.

С ы н. Ма-а-ма! Ты не крыўдуй на мяне. Слухай, мама, з табой жа я шчыра. Як з мамай. А з кім жа яшчэ? Я што падумаў, тое і сказаў. Калі не так, ты навучы.

М а м а. Вось іменна — не тое і не так. Дочка! Забяры яго!

С ы н. Мама, ты ж мяне на месяц замуравала. Месяца яшчэ не прайшло.

М а м а. Ну і скажы дзякуй, што раней выпускаю.

С ы н. Дачакаўся амністыі. (*Неахвотна спускаецца з лесачак.*) Ды мне там сумна з дзецьмі. Мне цікава з дарослымі. Бо я хачу быць дарослым, і я буду дарослым. Дзяцінства рана ці позна кончыцца. А наперадзе — жыццё... І потым — праз дваццаць мінут па тэлевізары выступае палітычны каментатар. А ты ж ведаеш, што я не магу яго прапусціць. Ён мудры, і мне з ім весела.

М а м а. Праз дваццаць мінут і прыйдзеш.

С ы н. Ну, што ж, сястра! На свежае паветра! Там вольны дух! Там свабода!

М а м а. Я табе дам "свабода"! Глядзі, не задзірайся ні з кім.

С ы н (*уздыхнуў*). Свабода ў рамках законнасці.

М а м а. Нахапаўся пустых фраз.

С ы н. Іх дарослыя прыдумалі. (*Скача на адной назе, нібы гуляе ў класы. Ён жа яшчэ дзіця.*)

Мама зноў нецярпліва глянула на гадзіннік. Гэту нецярплівасць прыкмеціў сын. Сам сабе падміргнуў.

М а м а. Дачушка! Што ты там корпаешся? Ты перамерала ўжо сем адзежак. Як баранеса фон Клаўзен.

Д а ч к а. Я ўжо гатова. Я зараз. Малыш! За мной!

С ы н. Калі яна баранеса фон Клаўзен, то я — барон Мюнхаўзен. Бяру сябе за каўнер і выкідваю вон. (*Разыгрывае пантаміму, нібы нехта яго выкідвае, а ён супраціўляецца, вылузваецца. Але нарэшце апынуўся ў калідоры.*)

Д а ч к а. Мама, наш малыш часам бывае ўедлівы, але... ён жа вельмі-вельмі разумны. Нават мудры. Праўда? Я нават не магу на яго доўга злавацца.

С ы н (*з калідора*). "Множество мудрых — спасенье миру. И царь разумный — благосостояние народа". Са-ла-мон!

Д а ч к а. А яшчэ?

С ы н (*стаіць на парозе*). "Через мудрость я буду иметь славу в народе и честь перед старейшими, будучи юношею. Окажусь проницательным в суде и в глазах сильных заслужу удивление. Я буду управлять народами, и племена покорятся мне. Убоятся меня, когда услышат обо мне, страшные тираны, в народе явлюсь я добрым и на войне мужественным".

Д а ч к а. Ну, што ты скажаш, мама?

М а м а. Біблію табе рана чытаць. Не тым ты захапляешся.

С ы н. Біблію дзед падарыў. А ён ведае, каму і што дарыць. І я не Бібліяй захапляюся, а палітыкай.

М а м а. І палітыка — не дзіцячы занятак.

С ы н (з калідора). А што, калі ў нас дарослыя так забыталіся ў палітыцы, што толькі дзеці і могуць вывесці з тупіка.

М а м а. Не лезь у палітыку, дурненькі, гэта небяспечна. Сцеражыся яе. Там не такім, як ты, шыі ламаюць. Лепей вучыся.

С ы н. Чаму? Чаму вучыцца?

М а м а. Groшы рабіць.

С ы н. Groшы — дробязь. Улада даражэй за ўсякія грошы. Ну, я пайшоў. (*Хацеў пайсці, але вярнуўся.*) Не, раскажу пра сілу ўлады. Мама, ты знаеш гэтага... ну, што ў нашым двары дражняць Пузыром?

М а м а. А-а, тоўсценькі, брытагаловы... (*Строга.*) А што — у яго імя няма, ці што?

С ы н. Імя даюць тады, калі яшчэ невядома, які чалавек будзе. А мянушку — па заслугах. Дык вось учора ён з'явіўся на двары з бацькавым партфелем, ды з такім... з кракадзілавай скуры. Бацька з Індыі прывёз. Уся драбязя з нашага двара сабралася каля гэтага партфеля. Кожнаму хацелася панасіць ці хоць патрымаць. І Пузыр тут жа, хоць тупы, а дадумаўся: хочаш патрымаць партфель — ідзі нясі дань. І панеслі. Хто што мог. А ён сядзіць, як султан, і толькі распараджаецца. "Што прынёс? Марожанае? На, панасі. А ты з чым стаіш? З цукеркамі? Ану, перадай партфель. А ў ябе што? Пірожнае? Ладненька. Хопіць-хопіць-хопіць! Аддай цяпер яму!" А адзін стаіць — і ў вачах зайздрасці... А Пузыр: "Чаго стаіш? Дзе твой ясак? Ідзі нясі маркі!" Той пабег і прынёс. Хоць сам за маркі два гузікі праглынуў.

Д а ч к а. Ну, а ты што аддаў?

С ы н. Я? Ну, не. Я толькі падумаў: ну, чорт вазьмі, чаго б ні каштавала, а даб'юся таго, каб раздаваць партфелі. І не каму-небудзь, а міністрам. Тады ў мяне ўсё будзе: і марожанае, і пірожнае — і без грошай! А захачу — загадаю намаляваць новыя грошы. Вось да чаго трэба імкнуцца, мама!

М а м а. Ох, скруціш ты сабе шыю. Ідзі, ідзі, сыноч, праветры сваю галаву. Дачушка, ты гатова? (*Зноў глянула на гадзіннік.*)

Д а ч к а. Я пайшла.

Д а ч к а бяжыць за дзверы.

С ы н. І я ўдаляюся.

С ы н велічна выходзіць з пакоя. Мама падыходзіць да тэлефона. Зняла трубку, хацела набраць нумар, але на хвіліну задумалася.

М а м а. Не, на яго спадзявацца нельга. Можа прытаіцца. Сыноч, ты пайшоў? Сыноч!..

М а м а прыслухалася, уважліва агледзела пакой, глянула на лесачкі, дзе звычайна сядзіць сын, і выйшла ў правыя дзверы, у калідор. З левых дзвярэй па-кацінаму ціха ўваходзіць с ы н. Залазіць па лесачках у нішу з Будай, займае яго месца, а Буду бярэ сабе на калені. Прытаіўся.

Чакае.

С ы н. Бог — таму і бог, што яму ўсё вядома!

Уваходзіць м а м а. Абышоўшы ўсю кватэру па крузе, яна ідзе да тэлефона, здымае трубку і набірае нумар.

М а м а. Мадам Жаклін? У вас пражывае студэнт Нана Нкеція... Так, негр. Будзьце ласкавы, папрасіце яго да тэлефона. Гэта з дэканата. Так, калі ласка.

Паўза.

Нана? Гэта я. (*Спяшаецца папярэдзіць.*) Не называй па імені. Там з табой поруч нікога няма? Прыдумай сам. Як хочаш. Можаш і так. А як гэта гучыць па-вашаму? Ой, я не

запомню... Ты паабедаў ужо? А чаму? Ах ты, бедненькі! Ён званка чакае. А чаму сам не пазваніў? Які ж ты нявопытны! Якраз дома цябе прымаць прасцей за ўсё. Вядома. Ты студэнт — прыйшоў на кансультацыю. І ўсё. Не, папку якую-небудзь пад паху ці блакнот вазьмі. Не, не, а гэтага я не магу. Гэта неразумна. У рэстаране ці ў кафэ нам паказвацца нельга. Які ты дурненькі! Каб было так, ці ж я табе пазваніла б? А навошта нам лішнія размовы, плёткі? А дома... Што? Не, дзеці пайшлі на прагулку. Ты ж двойчы прыходзіў, дык што, хіба кепска было? Калі сама прапаную, дык, напэўна ж, ведаю, што раблю... За горад? Не, лепей калі-небудзь вечарам. Сёння? Ты занадта нецярплівы. Ну, добра, добра. Я скажу дома, што сёння ў мяне кансультацыя, калёквіум. Усё! (*Кладзе трубку.*)

Сы н. Мама, а што такое — калёквіум?

Мама ад нечаканасці асела ў крэсле. Яна не верыць сваім вушам, не верыць сваім вачам. У яе амаль што шок. Яна зараз вельмі нагадвае рыбіну, якую выкінулі на пясок, хапае ротам паветра. Яна, можа, і сказала б што-небудзь, але ў яе прапаў голас.

Мама! Табе, відаць, трэба выйсці на свежае паветра. Шкодна так доўга сядзець у гэтай духаце. Ідзі пагуляй і...

М а м а (*у яе пачынае праразацца голас*). Ты... ты... ты — мязотнік! Як ты смееш! Нягоднік! Гэта агідна! Гэта подла! Нізка!

Сы н. Ты пра каго так? Пра мяне? Ці сама каешся?

М а м а (*шалее ад злосці*). Мязотнік! Шпіён! (*Хоча спароць яго з нішы.*)

Сы н. Мама! Ты мяне можаш скінуць. Я магу стаць інвалідам. Асцярожна, мама!

М а м а. Ты смярдзючае парасё! Хто цябе навучыў гэтаму? Злазь адтуль! Я цябе зараз... Я табе пакажу! Злазь!

Сы н. Мама! За што ты! Я ж нічога не зразумеў. Мама! Я і зараз нічога не разумею. Мама! Давай лепей памірымся. А? Ну? Клянуся богам, мама, найлепшае вырашэнне канфлікту — мір! Мама! Ну? Мір?

М а м а (*кіпіць*). Зла-азь!

Сы н (*спяшаючыся*). Я прапаную такія ўмовы для міру: ты мне купляеш кеды, новы дыпламатычны слоўнік і навушнікі. А я зараз усё забываю. Ужо забыў. Нічога не ведаю і нічога не разумею. Ну, згода?

М а м а (*за злосцю*). Што-о? Навушнікі?

Сы н. Ноччу, калі вы спіце, я буду падслухоўваць радыё Масквы.

М а м а. Зноў — падслухоўваць?

Сы н. Слухаць! Слухаць! А па слоўніку расшыфроўваць незразумелыя словы і тэрміны.

М а м а. Маленькі шантажыст!

Сы н. Нічога, падрасці — стану вялікім. Мама, а што такое — шантажыст?

М а м а. Ты і без таго занадта многа ведаеш. Трапло, балбатун!

Сы н. Я не балбатун і не трапло. Можаш мне паверыць. Ты ж ведаеш, што я мару стаць палітыкам. А я ведаю, што "палітыкі-балбатуны быстра сыходзяць з палітычнай арэны", як сказаў адзін вялікі. Я не трапло. Павер!

М а м а (*з абурэннем*). Як ты смееш мне такое гаварыць?

Сын. Мама! Табе трэба на вольнае паветра. Мама! Ідзі прагуляйся. Заадно абдумай мае мірныя прапановы.

Мама. Чорт ведае што гэта такое! Чаго ад цябе чакаць? А што з цябе будзе, калі ты падрасцеш?

Мама выходзіць.

Сын. Дыпламат! Генеральны сакратар ААН! *(Крычыць.)* Мама! Ты забыла сумачку! Мама!..

Мама вяртаецца, забірае сумачку.

Мама. Во некаму дастанецца няшчасце! Божа мой! Божа мой!..

Мама выходзіць.

Сын. Ты, мама, куды?

Мама ляснула дзвярыма, пайшла.

Рве дыпламатычныя адносіны. *(Філасофствуе.)* Тут разабрацца трэба. Пакуль што я нічога не разумею. Выходзіць — я вінаваты. Але ў чым? Дапусцім, усё было, як было, толькі я не падслухаў... Тады ўсё было б прыстойна?.. Нават калі б і падслухаў, але стаіўся і прамаўчаў — таксама ўсё было б прыстойна, і я і мама былі б харошыя. Дзіўна. Не разумею. *(Злуецца.)* Я толькі прысутнічаў. Я сядзеў поруч з богам! Ён жа мог мяне сапхнуць, калі я што не так раблю. Ён жа не сапхнуў мяне... Яна пра мяне хоча ўсё ведаць, а я пра яе ўсё ведаць не магу. Але ж дзеці павінны ўзбагачацца вопытам бацькоў. *(З крыўдай.)* Ад мяне дык патрабуюць — што б я ні зрабіў, нават калі нашкодзіў — не ўтойваць, прызнавацца. А чаму ж яна? А можа, і яна нашкодзіла? *(Паўза.)* Вот задача! *(Раптам успомніў.)* Правароніў! Ён жа даўно пачаў...

Сын хутка спускаецца з лесачак. Уключае тэлевізар. Ну, давай, Цыцэрон!..

Каментатар. Урадавы крызіс быў выкліканы нечаканым выкрыццём кансерватараў парламенцкім лідэрам лейбарыстаў. Спрэчкі ў палаце абшчын наблілі бурны характар. Але яшчэ рана прадказваць, як будуць развівацца падзеі на палітычным небасхіле. Аднак гром і маланкі накаляюць палітычную атмасферу. Самы блізкі час паказа, ці вялікі выйгрыш чакае лейбарыстаў у выніку выкрыцця кансерватараў. Будзем чакаць...

Сын выключае тэлевізар.

Сын. Пачакаем. Нам нечага спяшацца. Значыцца, раскрылі... Дакладна перакласці — раздзелі, агалілі... Быццам кансерватары спалі, а лейбарысты падкраліся і сцягнулі з іх коўдру... А яны, сонныя, і не падазраюць. Праспалі кансерватары. Не. Тут другое. Відаць, кансерватары цішком, тайна хацелі абцяпаць якія-небудзь дзялішкі. А лейбарыстам хлусілі, быццам ніякіх дзялішак няма. Ахоўвалі тайну сваю падманам, хлуснёй. Значыць, тайна — праўда. І тайну-праўду ахоўвае падман, хлусня. Вот здрава! Сам дакапаўся. Аднак хлусня — ненадзейная варта праўдзе-тайне. А можа, тайна — і ёсць хлусня? Навошта тайну хаваць, калі яна праўда? Можа, сорамна за яе? Выходзіць, тайна — гэта калі сорамна раскрыцца? *(Прысвіснуў.)* А дзяржаўная тайна? Дзяржаўны сорам? Не, я тут забытаўся. Але што праўду там ахоўвае хлусня — верна.

Прыбягае дачка.

Дачка. Ты што? Зноў пакрыўдзіў маму? Паскандаліў, праўда?

Сын. Ты не зразумела. Проста яна пайшла заклапочаная. Ясна? Кеды і навушнікі лёгка знайсці. А дыпламатычны слоўнік пашукаць трэба.

Д а ч к а. Гэта ўсё табе?

С ы н. А ты думала — персідскаму шаху?

Д а ч к а. Проста дзіва, як табе ўдаецца выпрасіць...

С ы н. Я нешта ведаю. Сам не знаю што, але знаю, што нешта знаю. Не выпадкова ў Польшчы ці ў Савецкім Саюзе адзін часопіс так і называецца: "Знание — сила". Можна сілай адабраць, а можна і веданнем. Я вырваў "знанием".

Д а ч к а. Ты часта гаворыш так, што я нічога не разумею.

С ы н. Плач!

Д а ч к а. Чаму плакаць?

С ы н. У Бібліі сказана: "Плачь об умершем семь дней, а о глупом и нечестивом — все дни жизни его". Плач, сястра мая!

Д а ч к а. Гэта што? Ты як быццам мне нахаміў? Праўда?

С ы н. Не я. Ісус, сын Сірахаў.

Званок у калідоры. Дзяўчынка бяжыць адчыняць дзверы і вяртаецца разам з бацькам. Т а т а прынёс самалёцік і яшчэ нейкі скрутак.

Д а ч к а. Гэта ўсё яму, малышу? Зноў яму?

Т а т а. А навошта табе самалёты?

Д а ч к а. Усё яму, усё яму! Быццам я табе зусім чужая.

Т а т а. Дзяўчынка мая! Пачакай. Будзе і табе. Самае прыемнае, дачушка, не сам падарунак, а чаканне падарунка, надзея, што ты яго атрымаеш. Чакаць падарунак — вось гэта і ёсць шчасце. А калі бог захоча цяжка пакараць чалавека, ён задавальняе ўсе яго пажаданні. Так што, дзяўчынка мая, чакай, спадзявайся, і ты будзеш шчаслівай. Я не хачу цябе караць.

С ы н (*разгледзеў цацку, строга*). Гэта што? Што гэта?

Т а т а. Самалёт.

С ы н. Які? Такія толькі ў каменным веку рабілі. Такіх самалётаў няма ўжо ні ў адной краіне. Яны даўно ўжо спісаны ў хлам. Нават у адсталых, слабаразвітых краінах. Ты што, лічыш мяне зусім недаразвітым?

Т а т а. Ды гэта ж толькі цацка.

С ы н. Гэта цацка. Каму? Дзецям, якія жылі ў пячорах. Сённяшняя цацка — гэта заўтрашняя зброя.

Т а т а. Уяві сабе — не ведаў.

С ы н. Якія някемлівыя пайшлі дарослыя. А там што? (*Паказвае на скрутак.*)

Тата. Гэта не табе. Гэта аднаму дзядзю. Сюрпрыз. Падарунак. У яго заўтра імяніны. Гэта цацка для дарослых. А дзе мама?

Д а ч к а. Пайшла ў каледж. Да студэнтаў.

С ы н. Да неграў.

Т а т а. Так-так... А чаму гэта вы седзіце дома? На вуліцы такое цудоўнае надвор'е, свежае паветра, сонейка, а вы дома. Час каментатара быў, ты ўжо слухаў?

С ы н. Быў. Я яго выслухаў, а ён мяне. Абгаварылі... Сястрычка! Ты зноў хочаш падкараціць сваю спаднічку! Ужо трэці раз. Скора ног не хопіць.

Т а т а. Урокі падрыхтавалі?

Д а ч к а. Падрыхтавалі.

Т а т а. Тады можна і на свежае паветра. (*Глянуй на ручны гадзіннік. І гэта сын заўважыў.*)

С ы н. Ох, гэтае свежае паветра! Далосся яно вам! Ды што там, на дварэ, накіпілася яго занадта, дзяваць яго няма куды ці заўтра на яго цэны павысяцца?

Т а т а. Дыхай сёння. Дыхай кожны дзень. Тое, што не ўдыхнеш сёння, заўтра не кампенсуеш. Толькі пашкадуеш. Падрасцеш — зразумееш.

С ы н. Нешта эзопаўскае. Не зразумеў. (*Задумаўся, потым махнуў рукой.*) Прымаю на веру. Сіньярына! Хадзем хапаць свежае паветра.

Д а ч к а. Я ўжо хапала.

С ы н (*надміргвае*). Хадзем, хадзем!

Сын вышмаргнуў з разеткі тэлефонны шнур, узяў пад паху апарат і разам з сястрой накіраваўся да выхаду.

Т а т а. А навошта ты забіраеш апарат?

С ы н. Разумееш, тата, я буду весці двухбаковыя перагаворы з Мухамедам. Цераз плот.

Т а т а. А апарат ты пакінь. Гэта не цацка.

Сын ставіць тэлефонны апарат на ранейшае месца.

С ы н. Магу пакінуць табе. Але ў такім разе пайду высвятляць адносіны так, як гэта рабілі першабытныя людзі. Мілэдзі! Дзе мая тоўстая дубінка?

Т а т а (*зноў нецярыпліва глядзіць на гадзіннік*). Глядзі не накуралесь там!

С ы н. Зноў абмежаванне свабоды асобы.

Т а т а. Гэта ты — асоба? Асобай трэба стаць, тады і свабода будзе. Ну, добра, ідзіце пагуляйце.

Т а т а выходзіць у спальню.

Сын хапае сястрычку за руку і цягне яе пад стол, як толькі тата пайшоў у спальню.

С ы н. Ну, лезь! Лезь хутчэй!

Д а ч к а. А чаго?

С ы н (*злуецца*). Хутчэй! Потым разбярэшы!

Запхнуўшы сястру пад стол, сын хапае са стэлажа вялізную кнігу, лезе пад стол і загароджваецца кнігай. Крычыць.

Тата! Мы пайшлі! Чуеш?!

Т а т а (*са спальні*). Добра, ідзіце!..

Тата вяртаецца з запісной ніжкай у руках. Падыходзіць да тэлефона, бярэ трубку, набірае патрэбны яму нумар. Гаворыць ціха.

Алё! Гэта філіял ААМ? Мне трэба філіял Арганізацыі Аховы Маралі. Мадэмуазель... Ах, гэта вы?! Салам алейкум! Слухай, пташачка, сёння ў мяне свабодны вечар. Хацеў бы ахвяраваць яго культурным сувязям. Як ты глядзіш на гэта?.. Ах ты, ласкавая! Ах ты, рыбка японская! Ах ты, вустрычка французская! Ну, вядома, вядома. Куды толькі захочаш. А заўтра ў майго дружка імяніны... Вядома, з табой, а з кім жа? Я яму такую забаўную штучку дабыў, такі сюрпрыз, ты так будзеш смяцца, што потым пупок зашываць будзем. Лопне. (*Рантам заўважае пад сталом сына. Замятае сляды.*) Адну минутачку! Адну минутачку! Адну минутачку! (*Строга.*) Перамена тэхнічных умоў настойліва патрабуе кодавых перагавораў. Ясна? Алё! Не, не. Так, так. Тлумачу. Маларазвітыя краіны, маючы неадэкватны інтэлектуальны патэнцыял, не могуць парушыць рэгіянальныя пагадненні аб расшырэнні і паглыбленні культурных сувязей.

Пагадненне ратыфікавана? Правільна. Патрэбна толькі пячатка? Пячатку паставім. Так. Там жа. (*кладзе тэлефонную трубку.*)

У гэты час падае вялізная кніга. Сын выпаўзае з-пад стала, нахіляецца над кнігай і прыкідваецца, нібы чытае.

Сын. "Філасофія — гэта трансцэндэнтальны эмпірыкрытыцызм манізму, які мае ў сабе

Піфагорову амонію і Саксагоровы наўменты. Авенарыус індыцыруе, што субстанцыя быцця саліпсізму, якой аперыруюць субстанты, дыферэнцыруе столькі гіпатэнцый, колькі ў кантаўскай "Крытыцы чыстага розуму". Памры, яснай не скажаш. А?

Тата (*зусім спакойна*). Дык ты не пайшоў? Ты дома?

Сын. Не. Рашыў пазнаёміцца з філасофіяй. Але нічога, аб-са-лют-на ні-чо-га не зразумеў. А?

Тата. Такія прамудрасці табе не па ўзросту. Малы яшчэ.

Сын. Гэтыя дарослыя прыдумалі такія мудронныя словы... І навошта толькі? Іншы раз нават думаеш так: не дзеля таго, каб выказаць думку, а дзеля таго, каб утаіць тое, што наўме, падмануць.

Тата (*смяецца*). Гэта таксама трэба ўмець. Гэта нават больш складана. Вось яно як, філосаф. Ну, я пайшоў.

Сын. Тата! Ты павінен купіць індульгенцыю.

Тата. Што-што! Ах, індульгенцыю! Ты патрабуеш?

Сын. Так.

Тата. У старажытны час быў такі выпадак: адзін манах настойліва прыставаў да браздзячага рыцара, каб той купіў індульгенцыю. Рыцар спачатку адмаўляўся, потым, каб адчапіцца ад надакучлівага манаха, купіў у яго індульгенцыю аб адпушчэнні грахоў і мінулых, і будучых. А паколькі будучыя грахі дарованы, ён тут жа абрабаваў манаха. А

Тата выходзіць. Сын вылазіць з-пад стала.

Сын. Мілэдзі, вылазь! Пайшоў. Ты што-небудзь зразумела?

Дачка (*муляецца*). Здаецца, наш тата... Не, нічога не зразумела.

Сын. Калі гэтыя сувязі культурныя, то навошта нам абавязкова глытаць свежае паветра?

Дачка. Ты думаеш, што наш тата...

Сын. Нічога не разумею. У дарослых такая логіка, што... А што — "наш тата"? Ты нешта хацела сказаць?

Дачка. Што тата пайшоў...

Сын (*адмахнуўся*). Ат, пайшоў купляць табе... (*не прыдумае што*) напэўна, бюстгальтар.

Дачка (*прымае ўсур'ёз*). Ты думаеш? Ён пасаромеецца купляць такое.

Сын. Наш тата не пасаромеецца. Ён толькі назаве гэта... як-небудзь па-другому.

Дачка. А я ўжо амаль дарослая. Праўда? А?

Сын. Іменна — амаль. Адзін геніяльны іспанец сказаў: "Слова амаль — амаль слова". Яно нічога не азначае. Само ніякай сілы не мае. І ў той жа час яно можа начыста знішчыць самае моцнае, самае вялікае слова, калі іх паставіць поруч. Ну, вот:

жывы і амаль жывы. Разумны і амаль разумны. Што гэта такое? Амаль свабода. Што гэта? Амаль дэмакратыя. А? Прыніжае да свайго ўзроўню, да "нішто". Значыць, яно адначасова і вялікае слова. Ёмкае слова! Здоўнае адцаліць і прыблізіць. Амаль прыйшоў. Значыць — блізка. Амаль вялікі — значыць, не маленькі. Ах, як я хачу быць амаль старым, ну хоць бы з барадой. Не расце, праклятая.

Д а ч к а. А навошта табе барада? Фі!

С ы н. Навошта? Я сёння пачаў бы перадвыбарную кампанію. Я абвясціў бы барацьбу за пасаду прэзідэнта. Э-эх, каб дарвацца мне да ўлады! Я паказаў бы ім, у каго логіка мацнейшая — у дзяцей ці ў дарослых.

Д а ч к а. Фантазёр ты пусты.

С ы н. Не толькі фантазёр. Я сур'ёзна рыхтуюся да такой пасады. Бачыш, колькі я чытаю. А каля тэлевізара колькі гібею? Не футбол па двары ганяю. Я маршальскі жэзл

хачу ўзяць, імператарскі скіпетр. І вазьму! Логіка жалезная. Дарослыя пастарэюць і пойдучь на пенсію ці пераселяцца ў другое царства. Каму ўлада дастанецца? Дзецям. Толькі дзецям. Гэта значыць — нам! Ну табе, скажам шчыра, яна — як зайцу акваланг. Значыць — мне. Мне!

Д а ч к а. Ух, як грызе цябе слава! Як ты рвешся да славы!

С ы н. Грызе! Не адмаўляюся. Але мэта — вялікая, гуманная. Грызе! І яшчэ як! І калі я дарвуся да ўлады, я акружу сябе паэтамі. І яны будуць пець мне славу, асанну. Людовік XIV, каб уславіць сваё цараванне, пачаў абдорваць золатам і дарагімі падарункамі мастакоў, пісьменнікаў і паэтаў. І яны не аставаліся ў даўгу — славлі караля, яго высокі розум і апісвалі, як цудоўна жывецца народу. Вось так і я зраблю. Веліч палітыкам ствараюць паэты. А калі ўбяруся ў сілу, тады дазволю і сатыру. Сатыра моцных умацоўвае. А слабыя баяцца сатыры, забараняюць яе. Ты правільна прыкмеціла — грызе. А што ты разумеш... (*Раптам зразумеў, што не перад тым спавядаецца.*) І яшчэ грызе мяне... Цікава, якую ж цацку для дарослых купіў тата на імяніны свайму другу. Давай паглядзім? А?

Д а ч к а. Нядобра гэтак. Без спрасу.

С ы н. Мы потым загорнем, як было.

Д а ч к а. Я не дазваляю, і ўсё!

С ы н. Ты не маеш права ні забараняць мне, ні дазваляць.

Д а ч к а. Малыш! Я тут старэйшая!

С ы н. Ну, чаго ты надзьмулася! Старэнькая! Бабуська! (*Разгортвае скрутак.*)

Д а ч к а (*адварнула*). Гэта непрыстойна.

С ы н (*сур'ёзна*). Я павінен знаць. Я павінен многа знаць, усё знаць. Усе пакуты чалавецтва — ад недахопу інфармацыі. Я не хачу пакутаваць ад недахопу інфармацыі. (*Разгарнуў пакунак, здзівіўся.*) Ха! Ну і штукенцыя! (*Чытае па-англійску.*) "Гумава, надзімная, у натуральны рост..." (*Смяецца.*) Зараз мы цябе напоўнім. Паветрам.

Сын бярэ помпу і напаўняе цацку для дарослых.

Сястрычка! Глядзі!

Д а ч к а. Мне нецікава. Не буду глядзець.

Малы напампоўвае. Ён ужо спацеў. А перад намі — адна з "жамчужын" цывілізацыі: надзімная гумава жанчына без ніякай маскіроўкі — галыш. Малы вымае шланг насоса.

"Жанчына" зашыпела. Малы затыкае адтуліну, праз якую напампоўваў паветра.

С ы н. Не шыпі! Ты яшчэ мне не жонка! (*Ставіць ляльку на ногі.*) Во ты якая! Сястра! Агляніся ў гневе! (*Разглядае ляльку.*) Як жа вас завуць, мілэдзі? Эсфір? Сястрычка! Між іншым, усіх жанчын надуваюць. І хто іх толькі не надувае. Дома — дзеці і муж. На службе — падначаленыя. Настаўніц — вучні. Прадаўшчыц — пакупнікі. А ты хто? Што ўсміхаешся? Табе весела? Дурната!

Д а ч к а (*крадком павярнулася, глянула. Здзівілася*). Як табе не сорамна?

С ы н. Мне? А чаму мне, а не дарослым? Яе не я зрабіў.

Д а ч к а (*скрозь зубы*). Ну, што гэта такое? Як гэта можна? Што гэта, што гэта, што гэта???

С ы н (*сур'ёзна, не па гадах сур'ёзна*). Гэта? Цацка на забаву дарослым.

Д а ч к а. Як ім не брыдка? Як ім не сорам?!

С ы н. Чаго ж ім саромецца, калі ў самой Бібліі запісана ім апраўданне.

Д а ч к а. У Бібліі сказана: "Не открывай наготы!"

С ы н. А ў другім месцы сказана: "И нашёл я, что горче смерти — женщина, потому что она — сеть, и сердце её — силки, и руки её — оковы; добрый перед богом спасается

от

неё, а грешник будет уловлен ею".

Д а ч к а. Брацік! Ты мяне крыўдзіш!

С ы н. Я? Я цябе ніколі не пакрыўджу. А вось другія... Падрыхтуйся, сястрычка! Запасайся цярпліваасцю. Наперадзе ў цябе многа выпрабаванняў. Жыццё будзе табе прыносіць і гэта (*дае ляльцы аплявуху*), і гэта (*шкматае, піхае, заціскае пад пахай, цягае, пінае, згінае*), і гэта, і гэта... І ты будзеш мірыцца, цярпець. Цябе ветліва будуць запрашаць на танцы, каб і тут прынізіць цябе... тваю асобу. Во так! Модна! Сучасна!

Малы пачынае танцаваць з лялькай, парадзіруючы твісты, рок-н-ролы, падкрэсліваючы, утрыруючы іх пошласць.

Д а ч к а (*крычыць*). Брацік! Даволі! Перастань! Хо-опі-іць!!

Малы вышморгавае затычку і выпускае з лялькі дух.

Заслона.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Карціна трэцяя

Той жа пакой. Той жа стэлаж. Толькі на кніжных паліцах дзе-нідзе павыманы кнігі. Гэта малы вымаў кнігі сваім блізкім. Пад столлю падвешаны самалёцікі самых разнастайных марак і канструкцый: бамбардзіроўшчыкі і знішчальнікі, транспартныя і перахватчыкі, нават верталёты. Самалёцікі малы прыстроіў на дроціках так, што ў любы момант можна спусціць на брыючым палёце над сталом, за якім будзе сядзець патэнцыяльны "праціўнік". Ствараецца поўнае ўражанне, што самалёт пікіруе. Калі малы захоча, яго самалёты могуць бамбіць... каб застрашыць.

Ён часта карыстаецца гэтай сілай.

М а л ы зараз заклапочаны, хмуры, ходзіць па пакоі ад сцяны да сцяны. На яго чале вялікая заклапочанасць, ну нібыта ўсе беды свету, увесь сум людскі, усе клопаты — на ім. Ён часам спыняецца, як статуя — выліты Напалеон,— рукі скрыжаваў на грудзях. А то прысядзе — і зноў жа — не проста, а ў позе радэнаўскага "Мысліцеля". А бывае — спыніцца і пашле свой погляд у глыбіню стагоддзяў, а вось якіх,— будучых ці мінулых — няясна пакуль што.

С я с т р ы ч к а яго з нейкай напружанай цікаўнасцю назірае за ім, не адводзячы вачэй.

Д а ч к а. Што здарылася, малыш?

Сын. Адчапіся.

Дачка. Ты нейкі сам не свой.

Сын. Адчапіся, я сказаў!

Дачка. Бяда якая, ці што?

Сын. Горш.

Дачка. А што такое? Што?

Сын. Не знаю. Сябе не знаю.

Дачка. Сябе? Ты ніколі такім не быў. Што цябе мучае?

Сын. Сумненні.

Дачка. Што-о?

Сын. У цябе былі калі-небудзь сумненні? Ты ведала іх?

Дачка. Сумненні? Не-е-е. Не ведала. Якія сумненні?

Сын (*наважыўся растлумачыць*). Што я ведаю? Што? Я знаю — што я ведаю. А што ўмею? Што сумею? Не знаю. Я знаю, чаго хачу. Але не знаю, ці змагу я. А як праверыць? Як прайсці выпрабаванне? А? Ці годны я? Ці адпавядаю я той ролі, якую выбраў сабе? Як

узяць пробу?

Дачка. Што праверыць? Якое выпрабаванне? Якая проба?

Сын. Я паставіў перад сабой вялікую задачу: стаць на чале дзяржавы, стаць правадыром нацыі, стаць цэзарам, папам рымскім ці Ісусам другім... Для гэтага ў мяне веды ёсць, чужога вопыту хопіць. (*Паказаў на кнігі*) А ці ёсць у мяне патрэбныя рысы характару? Ці хопіць іх у мяне? Асабістыя якасці характару...

Дачка. Якія? Можна, я табе скажу — ёсць ці няма.

Сын. Не ты... Я сам павінен выявіць іх у сябе... А калі няма — вырасціць іх, выхаваць, выпеставаць.

Дачка. А якія якасці характару трэба? Для тваёй ролі — цэзара?

Сын. Сучасны цэзар павінен умець быць абаяльным, каб выклікаць пачуцці прыязнасці ва ўсіх, хто хоць раз пабачыцца з ім. Павінен умець прыкідвацца праўдзівым, калі нахабна хлусіць, прыкідвацца чэсным, калі беспардонна ашуквае, шчырым, будучы фальшывым, цвёрдым і ўпэўненым, нават калі грызуць сумненні, прыкідвацца добрым і ласкавым, падпісваючы смяротны прыговор. Пачаўшы вайну, трэба ўмець пераканаць людзей, што вядзецца яна ў інтарэсах міру, а гарады бамбяць — дзеля іх абароны. Я павінен навучыцца памірыць заклятых ворагаў і ўмець пасварыць закадычных сяброў; павінен умець выкарыстоўваць для сябе і высакародны чалавечы парыв і такую чалавечую загану, як зайздрасць. Для веруючых я павінен быць апосталам, а атэісты хай спадзяюцца, што я — бязбожнік. Я павінен сумець пераканаць людзей рабіць тое, што мне трэба, але каб ім здавалася, нібыта яны самі таго хочучь, а я толькі разумею іх патрэбы. Я павінен умець пераканаць бацьку пайсці супроць сына, а дачку — сведчыць супроць маці, калі мне гэта спатрэбіцца. Я павінен умець узбунтаваць, уздыбіць натоўп, давесці да экстазу, да барыкад. Але я павінен умець і ўціхамірыць раз'юшаны натоўп, калі бунт прынёс ужо ўсё, што мне трэба было. Я павінен умець быць літасцівым і міласэрным да заклятага ворага, каб усыпіць яго пільнасць і быць бязлітасным да роднага брата, бацькі, нават маці, калі заўважу

Сын. Дурненькая. Ты не мне гэта гавары. Ты маме так скажы. І адразу ўбачыш вынік. Ды яшчэ маральна прыцісні. Скажы: мама, а калі ўсе ўбачаць, што дзеці пайшлі за бацькам, а не за табой? Зразумела? Супярэчнасці трэба распальваць. Чым злейшыя яны будуць адно з другім, тым дабрэй да нас. Засвоіла?

Дачка. Ну і язва! Хітрасці ў цябе на семях.

Сын. Трэба ўважліва і сістэматычна слухаць радыё і тэлевізар. Асабліва перадачы для дарослых. Дзіцячыя перадачы на тое і прыдуманы, каб нас трымаць у няведанні, у цемнаце. Цёмнымі і даверлівымі лягчэй камандаваць.

У калідоры званок.

Дачка. Гэта мама з работы. Ты думаеш — я не магла б так, як ты?

Сын. Вось і пачынай. Ды стражэй! Чуеш?

Дачка. І паспрабую. А што?

Дачка адчыняе дзверы і ўпускае маму.

Мама. Вось і я. Ну, як вы тут?

Мама аддае сыну кнігу і яшчэ адзін пакуначак — падарункі. Да мамы падыходзіць дачка і строга выстаўляе руку. Не просіць, а патрабуе.

Дачка. Ну! Што!

Мама. Што — ну? Што — што?

Дачка. Гэта я пытаюся — што? Яму, бачыш, колькі падорана? А мне зноў коўдра! Зноў вітаміны? Зноў глюкоза?

Сын (*ухваляе спакойна*). Правільна. Верна. Хачу — дзейнічаю.

Дачка. Малыш правільна выбраў. Тата яго болей любіць, чым ты мяне. Я заўважаю.

Толькі глядзі, мама! А калі ўсе ўбачаць, што дзеці пайшлі не за табой, а за татам? А?

Сын аж выцягнуў шыю, па-птушынаму схіліў галаву, адным вокам назірае за мамай.

Мама. Дачушка! Што ты сказала? Як жа ты так? Я ж для цябе...

Дачка. Не трэба меладрам, мама! Ясна? (*Сказала і спалохалася.*)

Мама (*скрозь слёзы*). Ясна... Так ясна, што аж у вачах цёмна.

Сын. Мама! Слёзы тут не памогуць! Тут трэба эканамічныя санкцыі.

Мама. Але што? Што я вам павінна? Што яшчэ?

Сын. Што? Гэта ўжо другая гаворка. Гэта мы прадумаем.

Дачка. Што? Хоць бы тое, што другім. Вунь Нэлі на імяніны бацькі падарылі цэлы звярынец: поні, зебру, сланёнка і нават кенгуру. Ты сама бачыла па тэлевізары.

Мама. Што ты раўняешся? Што ты раўняешся? Што, ты не ведаеш, хто ў яе бацька? Мільянер! Палавіна арабскае нафты ў яго. Гадавы даход у яго — восемдзесят два мільёны! А ў твайго бацькі...

Дачка. А хто вінаваты?

Мама. У чым?

Дачка. Што ў майго бацькі няма такога даходу?

Мама. Як гэта хто?

Дачка. Ты!

Мама. Я? Але чаму?

Д а ч к а. Ты што, не магла выйсці замуж за Нэлінага бацьку? А Нэлі хай бы дастаўся мой. А?

М а м а. Не магла! Не хацела! Бо яе дзед быў гангстэрам. І нафтавыя ўчасткі яны купілі за бандыцкія грошы. Яны ўсе гангстэры, бандыты. У іх рукі і сумленне ў крыві. А ты хочаш, каб...

С ы н. А грошы не пахнуць, як сказаў адзін...

Д а ч к а. У Нэлі і рукі белыя і сумленне. Яна — не вінаватая. Мы за дзядоў не адказваем.

М а м а. Што ж гэта робіцца? Я ўжо нічога не разумею.

С ы н. Мама! Ты дарэмна не слухаеш палітычнага каментатара.

М а м а. Гэта жорстка. Гэта бесчалавечна. Дзеці...

С ы н. А мы па Бібліі, якую падарыў нам дзядуля. "Будзем прыгнятаць бедняка-праведніка, не будзе літасці ўдаве і не пасаромеемся мнагалетняй сівізны старца".

М а м а. Дык гэта ты... твая навука? Гэта ад цябе ўсё?

С ы н. Ад Бібліі.

М а м а. Ты не зразумеў! Гэта богаадступнікі, паганьня людзі гаварылі. Ерэтыкі!

С ы н. Яны сімпатычныя людзі, тыя ерэтыкі, вясёлы народ. Кожны з іх тройчы смяшыў чалавецтва. Першы раз народ смяўся, калі ерэтык паведамляў пра сваё вялікае адкрыццё і вынаходства. Другі раз народ весяліўся, калі яго за гэта адкрыццё інквізітары публічна смажылі на кастры. І трэці раз весяліцца прагрэсіўнае чалавецтва, святкуючы чатырохсотгадовы юбілей ерэтыка. Аказваецца — ён быў вялікі, а яго падсмажылі. Каб не ерэтык Галілей, Зямля наша да гэтага часу стаяла б на трох кітах. Не было б Магелана — не было б Амерыкі. І Саветы не запусцілі б Гагарына. Не, усё гэта было б, але са спазненнем на пару стагоддзяў.

М а м а. Божа мой, божа мой! Што ў яго ў галаве? Пакладзі Біблію. Табе рана яе знаць. Ты яшчэ горкае дзіця. Кашмар! Што за дзеці? Ну і дзеці!

Мама пайшла на кухню.

С ы н. "Дети грешников бывают дети отвратительные и общаются с нечестивыми..."

Д а ч к а. Я так не магу. Ведаеш, малыш, гэта ўжо цераз сілу. І праўда — жорстка мы з мамай. Другі раз я так болей не буду. Мне шкада яе... Пакрыўдзілі мы яе...

С ы н (*прытуліў сястру*). Значыць, ты яшчэ... У наш суровы век ты... Занадта ты далікатнае стварэнне. Ну што ж, і такія таксама патрэбны. Будзь такая, якая ты ёсць — мяккая, добрая, як папрок грубым людзям. Ты даруй мне за гэты эксперымент. Я праверыў, як можна выкарыстаць зайздрасць. Далікатная, ласкавая душа становіцца жорсткай... Сумеў.

Д а ч к а. Гэта я сама.

С ы н. Я так і рабіў, каб ты думала, нібы ты сама...

У пярэдняй зноў раздаецца званок. Дачка адчыняе дзверы, упускае тату і вяртаецца.

Д а ч к а (*наведамляе*). Тата.

Уваходзіць Т а т а. Хмуры.

С ы н (*патрабавальна*). Ну? Што?

Т а т а. Што — ну? Што — што?

С ы н. Гэта я пытаюся: што — што?

Т а т а. Ты мяне проста абабраў. Мой бюджэт проста не вытрымлівае. Я не маю за што купіць прыстойных цыгарэт. Вымушаны курыць нейкую дрэнь і прыкідвацца...

С ы н. ...дэмакратам. А можна зусім кінуць курыць. Калі верыць літаратуры (*жэст на стэлажы*), нікацін вельмі шкодны. Нібыта рак...

Т а т а. Ты ведаеш, сын? Ты горш за нікацін, больш шкодны.

С ы н. Гэта як зразумець? Ты быццам незадаволены?

Т а т а. Так. Я незадаволены!

С ы н. Тваё шчасце, што ты жывеш не пры цэзару Нероне.

Т а т а. А то што?

С ы н. На, пачытай, што піша Светоній: "Адзін рымлянін, педагог, быў асуджаны на цяжкае пакаранне за тое, што ў яго пастаянна незадаволены выраз твару".

Т а т а. Трапло! Нахапаўся з кніжак... Не, трэба за цябе ўзяцца. Ну і дзеці! Ох і дзеці!..

Т а т а выходзіць у свой кабінет.

С ы н. Ты чуеш? Зноў дзеці. Ну, не! Сапраўды трэба за іх узяцца. Распусціліся.

Д а ч к а. Ты, брацік, перасольваеш.

Званок. Дачка бяжыць і хутка вяртаецца.

Тэлеграма. Ад дзядулі! Едзе! Мама! Тата!

С ы н. Стоп! Дурніца! Чаго спяшаешся! Пакажы. Тут карысная інфармацыя. Мы павінны яе скарыстаць. А ўсё-такі малайчына наш дзядуля. Чулая душа! Адгукнуўся. Ты яшчэ не ведаеш, што ўсе беды на свеце — ад недахопу інфармацыі. Людзі траплялі ў недарэчнае і смешнае становішча — ад недахопу інфармацыі. Вось гэта тэлеграма дасць нам дадатковую інфармацыю — ці магчыма ў прынцыпе ўзаемаразуменне паміж татам і мамай на базе павагі да продкаў.

Д а ч к а. Во смеху будзе!

С ы н. Ненадоўга. На час візіту. А там...

Сын падыходзіць да магнітафона, падбірае ленту.

Мы зараз такі заліхвацкі танец ім падбярор, што ахнеш. Помніш, у нас гастраляваў рускі ансамбль? Я запісаў на магнітафон адзін іх танец. Кліч!

М а м а. Што за дурасці? Чаму — танцуй!

С ы н. Тэлеграма. Ад дзядулі.

М а м а. Тым больш. Можа, дзядуля захварэў, можа, бабка памерла. А я буду танцаваць? Што за манеры?

С ы н (*разгарнуў тэлеграму*). Ніхто не захварэў, ніхто не памёр. Танцуй! Усе рады! Усе лікуюць!

Д а ч к а. Мама! Танцуй! Ніхто не памёр! Ніхто не захварэў! Усе рады! Усе лікуюць!

С ы н (*запускае праігрываецель і падпявае*). А дзядуля, дзядуля! Каго любіш? Бабулю...

Мама неахвотна пачынае танцаваць.

Д а ч к а (*прытанцоўваючы*). Тата! А ты?

С ы н. Чаго стаіш? Ану, давай!

Т а т а (*усміхаецца*). Яшчэ чаго не хапала...

Сын (*строга, крычыць*). Тата! Гэта прынцыпова! Як ты радуешся дзеду, так я буду радавацца табе! Ісус, сын Сірахаў, сказаў: "Почитающий отца будет иметь радость от детей своих и в день молитвы услышан будет". Перад тым як адмовіцца, падумай, тата. Мой дзядуля можа табе дапамагчы, але можа і пашкодзіць. Ён друг твайго генеральнага дырэктара, папа.

Дачка танцуе з мамай і ўважліва, насцярожана назірае за псіхалагічным паядынкам паміж бацькам і сынам. Гэту насцярожанасць дачкі заўважыў бацька. Ён усміхнуўся і неахвотна пачынае танцаваць.

Д а ч к а (*заапладзіравала*). Бра-а-ва! Малыш! Ты геній! Ты — Цэзар!!!

Малы падкруціў рэгулятар радыёлы. Магутна іграе аркестр. Тата набычыўся і рушыў да лесачак, на якіх сядзіць сын. Здаецца, бацька зараз сцягне малага за нагу, растопча, расшкматае. Аж не! Ён з такою злосцю... пачаў танец. Павольна, з разваротам. У танец падключаюцца сын і дачка. А яны ўжо зусім па-сучаснаму, па-мадэрнаму. Ну і танец! Ай ды танец! Сын напявае нешта такое: "А бабуля з дзядуляй!.." Усе танцуюць ужо з поўнай душэўнай аддачай. Дачка падміргнула браціку, паказваючы на тату і маму, якія вытанцоўваюць адно перад адным. Малы насцярожыўся. Нават спалохаўся.

Сын (*сястры*). Усё гэта скарацечна.

Д а ч к а (*шчыра радуецца*). Я-ак хо-ра-ша!!!

І раптам ён тыграм кінуўся на сястрычку. З дзікім крыкам. З гікам! Пакаціліся па падлозе.

Шкуматы ляцяць. Тата і мама спыняюцца. Яны шакіраваны. Яны нічога не разумеюць. Кідаюцца разнімаць малых. Расцягваюць за ногі ў розныя куткі. Тата — сына, мама — дачку.

М а м а. Што такое? Што такое? Вы звар'яцелі?

Т а т а. Што такое, сын? Што здарылася?

Д а ч к а. Гэта ён! Гэта ён!

Сын. Я? Гэта ўсё ты! Гэта яна!

Дзеці, пераміргнуўшыся, зноў парываюцца адно да другога, але тата і мама адціскаюць іх у процілеглыя куткі.

Д а ч к а. Што я табе зрабіла? Што? Што?

М а м а. Што яна зрабіла?

Т а т а. Што яна зрабіла?

Сын. Іменна — што яна мне зрабіла? Нічога! І яшчэ хваліцца. А павінна ж яна мне хоць што-небудзь зрабіць? Як малодшаму брату. (*Кідаецца да сястры.*) Павінна ці не?..

Тата і мама стрымліваюць дзяцей.

Д а ч к а. Я нічога табе не павінна! Нічога, нічога, нічога!

М а м а. Дачушка, ён не вінаваты. Гэта ўсё ён! (*Паказвае на тату.*) Яго выхаванне! Яго навука! Гэта ж разбой! Хуліганства!

Тата адпускае сына і паварочваецца да мамы.

Т а т . Гэта ўжо чорт ведае што! Яна мяне віна-ваціць. У чым? (*Скрозь зубы, са злосцю.*) У чым я вінаваты?

М а м а. А хто? Хто вінаваты, што ён расце бандытам? Ты яго вучыш.

Т а т а. Чаму я яго вучыў? Хіба я во цяпер чаму-небудзь вучыў яго? Гэта ж ён вучыў мяне... падвучыў танцаваць з табой.

М а м а. Во-во! Ты і танцуеш пад яго дудку. Ён яшчэ падвучыць цябе задушыць каго-небудзь.

Т а т а. Я зраблю гэта зараз без яго навукі!

Тата і мама ідуць на збліжэнне, на таран. Але пільныя дзеткі не дапускаюць вялікага канфлікту. Яны — у плач. Равучы, яны расцягваюць бацькоў у процілеглыя куткі так, як толькі што бацькі рабілі з дзецьмі.

Д а ч к а. Та-а-а-та-а!

С ы н. Ма-а-а-ма-а!

Дзеці расцягваюць бацькоў.

Д а ч к а. Ма-а-а-ма-а!

С ы н. Та-а-а-та-а!

Д а ч к а (*гэтак жа, як брат*). Ма-а-а-ма-а!

Т а т а (*крычыць*). Ці-і-х-а!

І наступае мёртвая цішыня.

Паўза. Ніяк не адсапуца.

С ы н. Ну, што? Уціхамірыліся? (*Сястры.*) А ты прарочыла прымірэнне! (*Бацькам.*) Вы ўжо забылі пра тэлеграму ад дзядулі. Ці вам гэта ўжо не цікава?

М а м а. Ну, што там? Чытай!

С ы н (*чытае тэлеграму*). "Сустракайце сёння сем трыццаць вечара". (*Глянуў на гадзіннік.*) Праваронілі! Усе глядзяць на свае гадзіннікі.

Д а ч к а. А цяпер дзядуля выйшаў з самалёта і глядзіць наўкруга, шукае каго-небудзь з нас... А нас няма...

С ы н. Ад нас патрабуюць павагі да бацькоў...

М а м а. Чаго ж мы стаім! Трэба ж нешта рабіць.

С ы н. Сустракаць трэба, мама.

М а м а. Я ж і кажу. Ён, як заўсёды, будзе цягнуць якія-небудзь кошыкі з ласункамі, прысмакамі. Бабуля напакуе ўсяго. Сын! Дачушка! Можа, вы пайшлі б яму насустрэч? А

я на кухні прыгатавала б...

С ы н. Тата! Ты чуеш? Мама просіць цябе сустрэць дзеда.

Т а т а. Яна гэтага не сказала.

С ы н. Яна не сказала, але падумала.

Т а т а. Ты чытаеш чужыя думкі?

С ы н. Толькі ў мамы і таты. Тата, ты — джэнтльмен. У дзеда чамаданы...

М а м а. І як заўсёды, ён прынясе што-небудзь...

С ы н. Тата! Мама сказала, што дзед будзе частаваць цябе, як заўсёды, арыгінальнай закускай.

Т а т а (*начынае злаваць*). Не лічы мяне за дурня, сын! Я ўсё чую.

С ы н. Тата, ты чуеш, але не разумееш. Між вамі няма ўзаемаразумення. І я перакладаю вам. Вы — іншаземцы.

Д а ч к а. Хопіць, брацік! Давай мы пойдзем і сустрэнем.

М а м а. Дачушка! Ты лепей збегай і купі хлеба.

Д а ч к а. Збегаю.

Д а ч к а бярэ ў мамы грошы і выходзіць.

С ы н. І толькі? Не! Сустракаць дзеда толькі хлебам? Нельга! Не адзіным хлебам жыве дзядуля. Яму абавязкова падавай каньяк ці віскі.

М а м а. Праўда, сыноч. Але ў мяне ні сантыма сёння.

С ы н. Тата! Мама сказала, што каньяк ты купіш.

Т а т а. Ізноў сказала? У мяне таксама... *(паказвае на парожні партманет)* зусім пуста.

С ы н. Тата, у гэтага ліванца ты можаш узяць у крэдыт.

Т а т а. Яшчэ што прыдумай. Каб я ды ў крэдыт?

С ы н. Для дзядулі!!! Не забывай — ён друг... чый?

Т а т а. Нават для дзеда. Зразумей, я не магу сваю рэпутацыю...

С ы н *(пагадліва)*. Банкруты!.. Дажыліся. Што ж? Я павінен папаўняць вашы фінансы? А? Так і быць... Сёння я вас выручу, але... з умовай. Працэнты самыя высокія. Палітычныя патрабаванні таксама будуць. *(Адчыняе сваю капілку-шкатулку і выдае маме грошы)*. "Піры устраивают для удовольствия, и вино веселит жизнь; а за все отвечает серебро". Вернеш гэта і яшчэ два лудоры ў дадатак. Працэнты.

М а м а. А чаму ты мне іх даеш?

С ы н. Не хочаш плаціць працэнты? Мама, не хвалойся, тата зараз пойдзе ў магазін па каньяк. Ідзі на кухню, гатуй закуску.

Т а т а. Табе, сын, не здаецца, што ты незаконна захапіў усю ўладу... у доме?

С ы н. Гэта для спробы. *(Мякка.)* Тата, я, вядома, мог бы і сам купіць каньяк. Але што падумаюць суседзі? І наогул — ці прыстойна мне ў маім узросце купляць спіртное? Мая рэпутацыя павінна быць бездакорнай, калі я выбраў сабе... гэта... туды... шлях. А калі ты купляеш каньяк — твая рэпутацыя ніколькі не пагаршаецца. Наадварот, ты гэтым дэманструеш свае ўдачы... ускосна. Хіба не праўда?

Т а т а. Так. Твая праўда ў мяне ўжо ў пячонках.

Т а т а ўзяў грошы і выйшаў. Вяртаецца з хлебам д а ч к а.

М а м а. І ў каго ты ўдаўся, такі мудрэц?

С ы н. Мама! На тваім месцы я абавязкова абняў бы і пацалаваў тату. За каньяк. І ты гэта зробіш. Сястрычка! Будзеш сведкай.

Д а ч к а *(запыхаўшыся)*. Дзядуля прыйшоў?

С ы н. Пакуль не. Ён павольна набліжаецца да нас — да прагрэсу. Павольна таму, што ён — слабаразвіты.

М а м а. А што, калі вы паедзеце з дзедам на ферму? А?

Д а ч к а. Ой, здорава! Малыш! Праўда — здорава?

С ы н. Што здорава? Не спяшайся. *(Маме.)* Як — на ферму? На дзень, на два?

М а м а. Не. І вучыцца там. Можна, на год, можна — на два.

С ы н. Сястра! А ты ўважліва слухай! Не калупайся.

М а м а. Там пастаянна свежае паветра.

С ы н. Ізноў свежае паветра.

М а м а. Там новыя знаёмыя. Там лес, луг, рэчка. І потым — там уволю свежых ягад, яблык, груш, гурочкаў і морквы.

С ы н. Раскоша! Якія перспектывы! Якая светлая будучыня! Гэтак агітаваць нават мой любімы палітычны каментатар не ўмее. *(Да сястры.)* Ну, а што скажаш ты? прырэчыць будзеш? Смялей! Смялей!

Д а ч к а *(нясмела)*. Але, мамуля... Наш дзедка і наша бабка — старэнькія ўжо. Ім цяжка будзе з намі. Яны не пагодзяцца.

Сын. Малайчына, сястра! Ты развіваешся! Ты нават мысліш!

Мама. І дзед і баба рады будучь. Ім весялей будзе з вамі.

Сын. Ну, вядома, калі я пастараюся, ім будзе весела да слёз.

Мама. Я б на вашым месцы... я паехала б.

Сын. Пакінуць цябе і тату? Без мяне вы... "Без царя передерётесь" — як любіў гаварыць у тэлевізары адзін рускі купец.

Мама. Ubачыце, як другія людзі жывуць... Шырэй кругагляд...

Сын. Мама, у мяне і без таго кругагляд шырокі. Дзякуючы яму — тэлевізару. Ён усё паказвае: і як сеюць, і як жнуць, і як раджаюць, і як забіваюць, і як паміраюць; як любяць і як ненавідзяць, як уцякаюць і як даганяюць; як моляцца і як клянуць. І ўсё папраўдзе. Нават споднікі паказваюць і так і навыварат. А ў дзед тэлевізара няма. Як жа я астануся без палітычнага каментатара? А ён без мяне? Гэта ж ён мяне такім зрабіў. Ён — мае вочы і вушы. Дзякуючы яму ўся планета ў мяне во дзе — на далоні.

Дачка. Праўда, мама, без яго наш малыш зачахне.

Мама. Вы мала ведаеце свайго дзед. Наш дзед — жывая легенда. У яго такая багатая біяграфія. А табе, сын, вельмі карысна было б пасябраваць з дзедам. Для тваёй кар'еры... Ён так многа ведае...

Дачка (*здзівілася*). Больш за нашага малыша?

Сын. Да яго дыктатары тайна прысылаюць паслоў за парадай.

Званок у прыхожай.

Мама. Няўжо дзед?

Дачка. Пазнаю! Гэта — дзядуля. Мама! Ідзі сустракай!

Мама прыхарошваецца, папраўляе прычоску, фартух, нават бровы.

Сын. Гэта ж не кавалер, а дзед! Чуеш, мама! Калі хочаш, каб ён не крыўдзіўся за тое, што мы не сустракалі, ты зрабі так: адчыні дзверы і схавайся. А як толькі ён на парог, ты кідайся яму на шыю і лямантуй: "Тата! Мілы!" Тут і мы падаспеем — унучка і ўнук. Трэба агарошыць яго нашай радасцю, нашай ласкай!

Мама ідзе да дзвярэй і робіць усё так, як навучыў яе сын. Але, на жаль, мама кінулася на шыю не дзеду. З магазіна вярнуўся тата з бутэлькай каньяку. Першыя заўважлі памылку дачка і сын, але было позна. Мама з лямантам: "Тата, мілы!" — павісла на шыі ў мужа.

Дачка. Мама, ой...

Тата (*ад нечаканасці пачаў заікацца*). Т-ты што? А-а-шалела?

Мама сканфузілася.

Сын. Я сказаў — я зрабіў. Маё слова — закон. Дачка пацалавала браціка.

Тата. Зноў твае штучкі?

Дачка. Мы думалі — дзядуля...

Сын. Гэта памылка. Ты, тата, хіба ніколі не памыляўся?

Дачка. Я хоць раз убачыла, як мама абдымае тату. Няўжо табе не ўпадабалася, тата?

Сын. А табе, мама?

Дзверы былі расчынены. Дзед увайшоў і спыніўся на парозе. Ніяк не адсапецца. Цераз плячо вісяць на лямцы спераду невялічкая сумка, а ззаду — мініяцюрны чамадан.

Падняўшыся на трэці паверх, ён хапае паветра, як рыбіна на пяску. Яго ніхто не заўважае.

Д а ч к а. Няўжо яны ніколі не абдымаліся?

Д з е д. Было і такое, калі вас не было.

Д а ч к а (*шчыра ўзрадавалася*). Дзядуля!

Д з е д. Ну, што вы аслупяnelі? Аслабаніце! Я стары і слабы.

С ы н. Ну, я ж казаў — слабаразвіты.

Д а ч к а. Нядобра гэтак пра дзядулю!

Сястра штурхнула брата пад бок. Той бяжыць да дзеда і здымае з пляча чамаданчык і сумку.

Д з е д. Ну, цалуйце мяне, кусайце! Кусайце!

Вітаюцца, цалуюцца, абдымаюцца: шчыра, радасна. Асабліва ласкавыя і пяшчотныя ўнук і ўнучка.

С ы н. Дзякуй табе, дзядуля!

Д з е д. А што здарылася?

С ы н. Разбірайся сам. Паназірай. (*Уголас.*) Дзед, а чаму ты лысы?!

Д з е д. Абрывла валасам пад капелюшом, яны і перасяліліся з галавы ў бараду. На свабоду. Волю нават волас любіць.

С ы н. Брава! Брава вольналюбівым валасам!

М а м а. Тата! Можа, памыешся з дарогі, ды будзем абедаць?

Д з е д. Можна і паабедаць.

Унучка прыносіць чысты ручнік. М а м а ідзе на кухню.

Д а ч к а. Дзядуля! Вось табе чысты ручнічок.

Д з е д. Вах-вах-вах! Колькі самалётаў! Гэта ўсё твае? Ды яны ж, відаць, і дарагія.

Праўда! Колькі каштуе гэты самалёт?

С ы н. Спытай у таты. Тут палавіна татавага заробку лягнула.

Д з е д (*сур'ёзна*). Ну і дурні! Хіба можна столькі траціць?

С ы н. Не толькі мы, не адны мы столькі трацім.

Д з е д. Я і кажу: неразумна так траціць грошы.

С ы н. Смела, дзядуля! Занадта смела ты ў мой адрас.

У н у ч к а павяла д з е д а мыцца.

Т а т а. Ты хоць з дзедам будзь далікатнейшы. Не хамі.

С ы н. Хочаш ці не хочаш, а трэба. А то як паедзем туды, дык дзед усё прыпомніць.

Т а т а. Куды паедзеш? Хто паедзе?

С ы н. Відаць, і я, і мая сястрычка будзем жыць у дзеда.

Т а т а. Жы-ыць?

С ы н. І вучыцца.

Т а т а. Што за навіна?

С ы н. Мама так сказала.

Т а т а. Можа, пагасціць, можа, на канікулы?

С ы н. Не. Жыць, вучыцца і дыхаць свежым паветрам. Есці свежыя яблыкі, капусту, моркву, піць сырадой! Весяліць дзядулю і бабулю.

Т а т а. Ну, ты кінь... Я цябе ведаю... Не мялі глупства.

С ы н (*кліча*). Сястрычка!

Прыбгае с я с т р ы ч к а.

Што нам мама сказала? Куды нам трэба ехаць?

Д а ч к а. Да дзедкі і бабкі. На ферму.

Т а т а. Пагасціць? На канікулы?

Д а ч к а. Не. Жыць, вучыцца і дыхаць свежым паветрам. Есці моркву, піць малако і...

С ы н (*надказвае*). Весяліць дзеда...

Д а ч к а. Так, і весяліць да слёз дзеда і бабу.

С ы н. А ты што, супроць такой эміграцыі? Тата!

Т а т а. Так-так-так... Вось яно як!!!

С ы н. Тата, не бядуй. Не гарачыся. Я таксама не забываю пра свае інтарэсы. Мы з сястрычкай можам аб'явіць сядзячую забастоўку.

Уваходзіць м а м а. Накрывае стол. Ставіць посуд.

М а м а. Дачушка! Памагай!

С ы н. Мама! Ты павінна пагаварыць з дзядулем пра татавы справы.

М а м а. Я нікому нічога не павінна. (*З пагрозай.*) Але пагаварыць магу. Магу і пагаварыць. Давядзецца!..

С ы н. Дзядуля павінен нашаму тату...

М а м а. Наш дзядуля нікому не павінен. Усе павінны яму...

С ы н. Але тату трэба...

М а м а. Ах, тату трэба? Тату твайму шмат чаго трэба...

Т а т а. Малы! Не прасі, не старайся. Мы самі як-небудзь...

Паўза.

Мама і дачка прыносяць з кухні абед, ставяць на стол. Тата хмуры. Сын назірае за бацькам.

С ы н (*уздыхнуўшы*). Раз'яднаў, пасварыў. А вось як іх цяпер згуртаваць, з'яднаць? На чым? Гэта цяжэй... Але пастараюся. Згуртуюцца.

Прыходзіць д з е д.

Д з е д. Што гэта такое ў вас творыцца?

М а м а. Дзе?

Д з е д. У горадзе, на вуліцы, перад муніцыпалітэтам.

М а м а. А што там такое?

Д з е д. Нейкая вар'яцкая дэманстрацыя. Сабралася арава патлатых і барадатых хлюстоў, а з імі амаль голыя шлюхі. Топчуцца на вуліцы з такімі плакатамі, што сорамна не толькі глядзець... нават не ведаю, як і расказаць такое. І гарляняць на ўсю глотку, да хрыпаты: "Свабоду сексу! Сексу волю!" Што яны, звар'яцелі?

М а м а. А-а, гэта ўжо трэці дзень. Цэнзура забараніла адзін шведскі фільм, вось яны і пачалі. А фільм такі... пра гэта самае... (*Нешта шэпча дзеду, каб дзеці не пачулі.*)

Д з е д. А-а... Во цяпер я зразумеў і плакат: вялікія ножніцы абразаюць патлатаму... ну... тое...

Т а т а. Што надтачыць трэба. (*Смяецца.*)

Д з е д. Несур'ёзная пайшла моладзь. Нібы другіх праблем няма.

С ы н. Э-э, не! Ёсць і сур'ёзная моладзь! Пабачыў бы ты, дзед, як у мінулы чацвер мы сустрэкалі спецыяльнага візіцэра ад прэзідэнта адной з вялікіх дзяржаў!

Д з е д. Ну і што?

С ы н. Яму будзе што пісаць у мемуарах! Запомніць ён вайну ва В'етнаме. Мы супраць яе.

Д з е д. Хто гэта — мы?

С ы н. Заўтрашнія салдаты. А вясною? Калі ўзбунтаваліся студэнты універсітэта? А да іх далучыліся тры тысячы рабочых, а потым матрасня. Якія прамовы! Які запал! Які палёт думкі! Колькі агню, задору, рэвалюцыйнага энтузіязму! Не хапала толькі правадыра і пазітыўных лозунгаў. Каб нехта павёў іх, а лозунгі такія, каб за іх на смерць можна ісці. Старыя заповедзі нікога не кранаюць: "Не забі", "Не ўкрадзі", "Не пажадай жонкі бліжняга". За імі ніхто не пойдзе. Трэба новыя. Ленін чаму выйграў рэвалюцыю ў Расіі? Даў самыя пякучыя і пазітыўныя лозунгі: "Мір народам! Зямля сялянам! Заводы рабочым! Улада Саветам!"

Д з е д (*здзіўлены*). Ты што... ты сам дадумаўся да гэтага?

С ы н. Ці сам да ўсяго дадумаешся? Нешта ж і людзі павінны падказаць. А вы кажаце — несур'ёзная моладзь. Сур'ёзней мне ўжо і нельга быць.

М а м а. Прашу за стол. Будзем абедаць.

С ы н. За круглы стол? На перагаворы аб ліквідацыі атамнай бомбы. (*Ставіць на стол бутэльку каньяку.*)

М а м а. Памаўчы хоць за абедам.

Д а ч к а. А наліваць будзе дзядуля. Ён самы старэйшы тут.

Д з е д. Праўда, самы стары. Эх, каб вы зналі, як мне хочацца стаць такім во, як гэты шпінгалет!..

С ы н. Во дзіва! Стрэчныя жаданні. А чаму, дзядуля?

Д з е д. Каб во гэтак падбрыкваць, як ты. (*Паспрабаваў скакаць на адной назе.*) Каб пачаць усё спачатку...

С ы н. Па-новаму? Першы раз — усё не так?

Д з е д. Не ўсё так.

С ы н. А што было так? Нешта ж было і такое, пра што цяпер прыемна другім раскажаць?

Д з е д. О-о! Яшчэ колькі было! У маладосці я рызыканцік быў! Любіў паказываць нервы.

Д а ч к а. Каму?

Д з е д. І сабе, і бабцы, і розным другім...

С ы н. Сабе і бабцы — гэта і мы ўмеем. А вось як розным другім — гэта ты раскажы, дзядуля.

Д з е д. Хе-хе... Калі я быў грэкам...

С ы н. Ты і грэкам быў?

Д з е д. Ах... кім я ні быў! І туркам быў...

С ы н. І туркам?

Д з е д. І іспанцам, і нават армянінам.

С ы н (*у захапленні*). Дзед! Ды ты адзін...

Д а ч к а (*перарывае*). Не перашкаджай. Ну, дзядуля! Калі ты быў грэкам...

Д з е д. Калі я быў грэкам, я паехаў у Лондан. Я паплыў. Накупляў там усялякай зброі:

вінтовак, кулямэтаў, патронаў. І прывёз у Грэцыю. А там мяне чакаў другі параход. Перагрузілі зброю на гэты параход, і яна паплыла... Куды? У Саудаўскую Аравію. А там арабы гэтай англійскай зброяй выганялі са сваёй зямлі... каго? Англічан. Так я памагаў арабам здабываць свабоду. Каму толькі я не памагаў? Ты думаеш — лёгка

мне было вазіць гэту зброю? Фух! Кожную хвіліну мяне маглі за каўнер і на перакладзіну. Хто? Ці тыя, што прадавалі, ці тыя, што куплялі. А калі эфіопы ваявалі супроць Мусаліні, я таксама не драмаў. У Іспанію я прывозіў такіх турыстаў, што Франко і цяпер яшчэ чухаецца. У маладосці я быў адважны. Я быў ваяўнічы. За свабоду, за незалежнасць! За незалежнасць нават ад бабкі. Ха-ха!

С ы н. Ну, многа ты на гэтай справе зарабіў? На свабодзе і незалежнасці? Прызнайся, дзядуля.

Д з е д. Многа ці не многа, а... мне хопіць. А калі памру — і табе яшчэ добры кавалак завяшчаю.

С ы н. Ты, дзед, не транжыр маіх грошай, каб болей асталася. Мне спатрэбяцца яны на прадвыбарную ба-рацьбу.

Д з е д. Ого-го! Які ты дзялок!

С ы н. Калі хочаш, каб твой унук праславіўся сам і цябе праславіў...

Д з е д. Якім гэта спосабам?

С ы н. Стану вялікім палітыкам.

Д з е д. У маленькай краіне вялікім палітыкам?

С ы н. Цяпер маленькія краіны могуць такое натварыць, што і вялікія не рассёрбаюць. Доказаў шукаць не трэба.

Д з е д. Та-ак... Шкада, што я стары... Мы б з табой... Во як яно: азірнуцца не паспеў, як нехта за бараду і цягне туды, у пясочак. А ў цябе ўсё наперадзе! І пакуль што аніякіх клопатаў. Зайздросчу!.. Ах, ах, ах!..

С ы н. Як гэта аніякіх клопатаў? Гэта ў цябе ўжо ніякіх клопатаў — ты на пенсіі. А ў мяне... Дзядуля! Ваша пакаленне, дзякуй вам, адваявала нам незалежнасць ад англічан. Палітычную. А эканамічнае ярмо мы з сястрычкай яшчэ доўга будзем адчуваць. І яшчэ праблема. Вы прыдумалі атамную і вадародную бомбы. І пакідаеце іх нам. А што нам з імі рабіць? Гідка з'есці і шкода кінуць. Гэта — не клопат? Вы пойдзеце. А ў мяне ўся планета на маіх плячах. Уся будучыня!

Д з е д. Э-э, куды цябе панесла!.. Замахнуўся...

Дзед разлівае ў чаркі каньяк.

А табе, унучак?

С ы н. Я кінуў піць.

Д з е д (*жартуе, здзіўляецца*). Зусім? Чаму-у?

С ы н (*сур'ёзна*). Я рашыў падацца ў вялікую палітыку. А там цяпер рэдка сустракаюцца цвярозыя палітыкі. Хачу быць рэдкасным палітыкам.

Д з е д. Ух ты!

С ы н. Дзікія, свабодныя плямёны Далёкай Поўначы, на Палінезійскіх астравах, амерыканскія індзейцы, негры Афрыкі падпалі пад іга каланізатараў таму, што не раскусілі своечасова шкоды алкаголю. Я хачу быць свабодным. Не спакушай, дзед!

Д а ч к а (*хваліцца*). Ён у нас усё ведае! Ён такі!

Д з е д. Дык за што мы вып'ем?

Д а ч к а (*радасна*). За дзядулю!

С ы н. За наш род! За народ! Капні і мне.

Д з е д. То-та ж. (*капнуў са свае чаркі*) Ну, а я за вас.

Усе стукаюць донцамі чарак аб стол і п'юць.

Д а ч к а. Як хораша! Як усё хораша.

Тэлефонны званок. Але да тэлефона ніхто не падыходзіць. Званок настойліва паўтараецца.

С ы н (*праглынуўшы*). Мама, гэта, відаць, цябе твой нявопытны студэнт...

М а м а (*яе нібы ўджаліла, але яна стрымалася*). Падыдзі, табе бліжэй. Калі мяне, скажы — няма дома.

С ы н. Старо! Гэта было ў некалькіх фільмах. (*Ідзе да тэлефона, здымае трубку.*) Вас слухаюць. Так. Правільна. Не, памыліліся. Не дачка, а сын... Што-што? А ветлівей вы не можаце? Паслухайце... Вы — хам! Вам трэба браць урокі ветлівасці. Можаце ў мяне, бясплатна. А мне ўсё роўна — хто вы. Усё роўна! А вы ведаеце, з кім вы гаворыце? Кім я буду праз сем-восем гадоў. Добра. Перадам. (*Кладзе трубку.*) Перадаю. Тата! Я толькі што гаварыў з тваім шэфам. Ён — хам!

Т а т а. З шэфам?

Д з е д. З шэфам?!

Т а т а. Што ты нарабіў! Што нарабіў?!

С ы н. А чаго ты так спалохаўся? Ён мне нахаміў — я яму. Квіты. Баланс.

Т а т а. Ты знаеш, што ён можа са мной зрабіць?

С ы н. Што? Хто ён табе? Гаспадзін? Хто ты яму? Раб?

Т а т а. Так! Раб! Гаспадзін! У яго ўся ўлада! Нада мной.

С ы н. А над ім ёсць улада?

Т а т а. Там, за акіянам!

С ы н. Дык чаго ты так спалохаўся? Ты, тата, пагарджаеш вопытам мінулага, не вывучаеш яго. (*Паказвае на кніжныя паліцы.*) А тут ёсць парады на ўсе выпадкі. Во... (*Дастае з паліцы кнігу.*) І пра твайго гаспадзіна. (*Чытае.*) "Усякі, хто лічыць сябе гаспадзінам другіх, сам раб. Калі ён і не заўсёды ў сапраўднасці такі, то ў яго ўсё-такі рабская душа, і перад першым стрэчным, больш моцным, больш дужым, ён будзе гнюсна поўзаць". Старых філосафаў чытаць карысна. На! А то я магу зараз пазваніць за акіян і так распісаць твайго шэфа, што...

Т а т а. Хто ты такі? Хто цябе слухаць стане?

С ы н. Я — хто? Я — кандыдат у прэзідэнты! Я — заўтрашні дзень нашай рэспублікі! Я табе зараз прадэманструю, хто я.

Сын падыходзіць да тэлефона, здымае трубку.

Алё! Злучыце мяне...

Тата падбягае да сына, вырывае ў яго тэлефонную трубку.

Т а т а. Ты звар'яцеў! Ты ж — ніхто! Ты — нуль! Ты разумееш, хто ты?

С ы н. Я — сын твой! Сын, які хоча вызваліць бацьку ад рабства!

Т а т а. Не лезь куды не трэба! Я цябе не прасіў! Богам прашу — дай ты мне спакой!

С ы н. Значыць, табе падабаецца рабства, залежнасць, прыгнечанасць, падначаленасць? Так?

Т а т а. Не! Не так! Але гэта не пераменіш! Так было і так будзе!

С ы н. Не, не будзе! Для гэтага табе трэба толькі стаць бацькам прэзідэнта. І ты ім станеш!

Д з е д. А ён не дурань! Адкуль у цябе гэта?

С ы н. У мяне за плячыма вопыт, шматвяковы вопыт. (*Распасцірае рукі на кніжны*

стэлаж.) Я вельмі стары, дзед! Толькі барада не расце.

Д з е д. Давайце вып'ем. З яго нешта выйдзе...

Дзед налівае ў чаркі каньяк.

Д а ч к а (*наіграна радасна*). Як добра! Калі ўсім хораша? Праўда, хораша?

Усе выпіваюць і пачынаюць закусваць.

С ы н. Ты — як англійскі палітык. Заняў пост прэм'ер-міністра і адчуў сябе так добра, так лагодна! Яму здаецца, што і ўсім так добра. А ў гэты час — дэвальвацыя фунта.

М а м а. Ты нікому слова ўставіць не даеш.

С ы н (*да таты*). А ты што скажаш?

Т а т а. Перастань! Балбатун! Нядобра гэтак!

С ы н (*дзеду*). Дзед, а...

Д з е д. Не хвалю, не хвалю.

Д а ч к а. І я. І я не хвалю.

С ы н. Проста дзіва! Першы раз так аднадушна...

Т а т а. Ну, хопіць! Бяры еш!

С ы н. Не хачу.

М а м а. Накладвай у рот! Жуй! Глытай!

С ы н. Няма апетыту!

Д з е д. Еш, табе кажучь!

М а м а. Еш!

Мама напіхала сыну поўны рот ежы.

Жуй! А не, дык пайшоў вон!

Д а ч к а. Перастань, малыш! Ну, праўда ж, можна па-хорошаму. Давайце яшчэ нальём. Дарослыя няхай вып'юць... (*налівае каньяк у чаркі.*) Дзядуля, ну?

Малы моўчкі ўзяў поўную чарку і выпіў да дна.

М а м а. Сыноч! Ты звар'яцеў!

Сын прагна накінуўся на закуску.

Д а ч к а. О, цяпер ён будзе маўчаць. Дзядуля! А дзе лепей? У горадзе ці на ферме? Дзе лепей?

Д з е д (*выпіў, крэкнуў*). Там, дзе нас няма.

Д а ч к а. А дзе нас няма?

Д з е д. Каля бабулькі нас няма.

Д а ч к а. Выходзіць, каля бабулькі лепей?

Д з е д. Выходзіць, там лепей.

М а м а. А я што гаварыла?

С ы н. Не магу маўчаць! Пачынаецца прапаганда. Сто-оп!!!

Д з е д. Э-эк, распусцілі вы яго. Таму і куражыцца. Прыйдзецца забраць яго на ферму. Не-е, там я яго перараблю.

С ы н. Усё жыццё марыў! Назад к Мафусаілу? Мілы дзядуля, смешна! Ты быў грэкам, ты быў армянінам, іспанцам. Але ты ніколі не быў кітайцам. А зараз — выліты... гэты... самы-самы...

М а м а (*успыхнула*). Гэта ўжо чорт ведае што! Ні кроплі прыстойнасці. Гэта ўжо нахабства.

Т а т а. Ты сапраўды непрыстойна сябе паводзіш.

М а м а (*да таты*). Гэта ўсё тваё! Гэта твой цынiзм. Твая беспардоннасць. Любуйся! Не сорамна перад людзьмі?

Т а т а (*таксама ўспыхнуў*). У мяне нарэшце таксама лопаецца цярпенне!!! (*Да сына*.) Да якога часу цераз цябе я мушу глытаць жаб? Да якога часу ты будзеш ставіць мяне ў дурацкае становішча? Не, дарагі мой, усяму ёсць канец!

С ы н (*спакойна*). Сястрычка! Ці мне здаецца, што яны мной незадаволены, ці так яно і папраўдзе?

Д а ч к а. Ну, вядома, малыш, усе табой незадаволены.

С ы н (*ледзь стрымлівае сябе*). Значыць, мне гэта не здаецца?

Д з е д. Ды вам усім трэба зараз жа на свежае паветра. Хоць на паўгадзіны. (*Глянуу на гадзiннiк*.)

С ы н. На свежае паветра?! Дзядуля! Няўжо і ты?!

Д з е д. З яго нешта будзе... нешта з рук вон выдатнае. (*Унуку*.) Быць табе альбо славурым бандытам, альбо... начальнікам вялікай... турмы...

С ы н (*смяецца, але смех нейкі ненатуральны*). Не, ні тое, ні другое, дзядуля. Я ўжо ёсць! Я — ёсць! Дзядуля! Я — вундэркінд асобага роду. Магу папулярна. Бываюць вундэркінды — музыканты. Іх многа. Бываюць матэматыкі. Іх таксама нямала. Бываюць палiглоты. А ведаеш, дзед, што такое палiглот?

Д з е д. Ну, давай, эрудзіруй!

С ы н. Полiглот — гэта... Полі — многа, глот — глытаць. Многа глытаць. Усяго. Усякай усячыны. Што падсунуць. Што ў рот пакладуць. Прыемна, неприемна — глытай, глытай, глытай! Усякі фарш і ўсякі фальш!

Д а ч к а. Ну, навошта ты хлусіш, навошта ты падманваеш дзядулю? (*Дзеду*.) Полiглот — гэта чалавек, які ўмее гаварыць на некалькіх мовах.

Д з е д (*iдзе на прымірэнне*). Ды гэта, бадай, адно і тое, як і ён тлумачыў.

М а м а. Ты чаму хлусіш? Ты чаму старэйшых не паважаеш? Ты мярзотнік! (*Дала сыну ў каршэнь*.) Праўду трэба гаварыць!

С ы н (*абураны*). Ах, вам праўды захацелася? Вы па праўдзе засумавалі? Во гэта я і хацеў ад вас пачуць! Зараз я вам выдам праўду!.. (*Хутка падымаецца наверх лесачак*.) Наце вам праўду! Як вам? Кожнаму паасобку ці ўсім адразу? А ты ведаеш, дзядуля, што і мама, і тата не любяць мяне? Мала таго — ненавідзяць! А за што? За сваю хлусню, падман, якія я выпадкова адкрыў. Ты думаеш — лёгка мне, дзядуля, жыць з камком у горле... Калі пастаянна ў горле, тут, ні праглынуць яго, ні выплюнуць. Калі родныя бацька і маці не любяць, то які ж бліжні ўзлюбіць? Хіба толькі ты? Дзед? Я паклікаў цябе... (*Да бацькоў*.) Што? Яшчэ хочаце, яшчэ праўды чакаеце? Не боязна? Не-е! Не палохайцеся! Я вам праўды не скажу. І знаеце чаму? А вы мне праўду гаворыце? Адзін аднаму вы праўду гаворыце? Вось ты, тата, маме праўду гаворыш? А дачушцы сваёй? А мне? Чаму ты не скажаш нашаму міламу госцю, дзядулю нашаму, што ты цяпер пра яго думаеш?

Т а т а. Шчаня! Як ты смееш?

С ы н. Юпітэр! Злуешся? А я ж нічога яшчэ не сказаў пра твае культурныя сувязі.

Т а т а. Што ты разумееш у культурных сувязях?

С ы н. Пакуль нічога. Не дарос яшчэ. А ты, мама? Плаціш тату такой жа праўдай. А чаму ты дзеду не сказала, што паставіла на стол пазаўчарашні вінегрэт? Ты нават нявопытнаму студэнту не гаворыш праўды.

М а м а. Звар'яецць можна! Які цынiзм! Бо-о-жухна!

С ы н. Што? Ужо сытыя? Вы ад мяне патрабуеце праўды. А мне ад вас? Нельга? Мне таксама трэба праўда. Мне яна больш патрэбна! Больш, як вам ад мяне! Я — маленькі,

i

мая хлусня маленькая. А вы вялікія. І ваша хлусня — аграмадная! Для мяне яна аграмадная. Запомніце! Самая вялікая хлусня — гэта хлусня маленькаму чалавеку. І вось я, маленькі чалавечак, пачаў шукаць вялікую праўду. Ісціну! Я суткамі сядзеў каля тэлевізара, каля радыё. Вы спалі, альбо п'янствавалі, альбо выграваліся на курортах, а я начамі сядзеў на гэтых лесачках. Я перачытаў, мама, болей за цябе і болей за цябе, тата. І я нешта знайшоў. Я палюбіў і тэлевізар. Не, не скрынку гэтую, не хакей, не стральбу, не слюнявыя пацалункі. Я палюбіў палітычнага каментатара ў гэтай скрынцы. Ён мне многае адкрыў. Я цяпер штодня чакаю яго, як сну, як алкаголік віна, як студэнт стыпендыі, як малады хлюст сваю фіфу ў кароткай спадніцы... Вось і цяпер у мяне ўжо смокча пад лыжачкай. Праз дваццаць мінут ён павінен з'явіцца мне... (Глядзіць на гадзiннiк. Механiчна тое самае робяць і ўсе астатнiя.) Ну, што? Бачыце, як я чую яго. Я iх ведаю ўсiх, дзядуля. І з "Бi-бi-сi", і з "Голасу Амерыкi", — ватыканскага шапялявага старога, і нават з Тэль-Авіва. Але лепшы за ўсiх — другi, мой каханы. Самы хiтры. Ён нiколі не спяшаецца. Ён заўсёды познiцца на двое-трое сутак, але затое беспамылковы і ўсiх можа паправiць. Ты яго бачыў, дзядуля? Ён занадта iнфармаваны і палiтычна падкаваны. Яму здаецца, што ён асабiста прымае ў чалавецтва роды. А мне здаецца, калi я гляджу на яго... я чакаю, як ён вось-вось пакажа і нованароджанага. Быццам нават і нованароджаны ўжо ў яго руках, там, пад сталом. Таму ён так часта і зазiрае туды, унiз. Адным словам, дзядуля, пасля ўсяго гэтага я стаў вундэркiндам асобага роду — вундэркiндам-палiтыкам... Я многае зразумеў. Праз вялікае я зразумеў маленькае. Свой дом.

Д а ч к а. Мама, ён разумна гаварыў? Ён разумны?

М а м а. У яго каша ў галаве. Ён яшчэ нiчога не разумее.

Д а ч к а. Тата, ён нiчога не разумее? Праўда?

Т а т а. Ён злы, і таму...

Д з е д. Тэк-тэк-тэк... Не разумее?

С ы н. Так, я — злы! Без праўды людзi робяцца злыя! Нават добрыя людзi! Нават дзецi! Запомніце! Я не разумею! А вы адзiн аднаго разумееце? Так! Я не разумею! І не магу зразумець! Не зра-зу-мею! Вы траціце сотнi, дзесяткi мiльярдаў долараў на вайну. З кiм? З галоднымi, босымi, раздзетымi, з бед-ны-мi! У В'етнаме, Карэi, Конга, Егiпце... Замест таго, каб апрануць iх, накармiць. Мала таго, кожны долар там начынен дынамітам, і кожны такі долар разбурае там на сотнi долараў добра, якое мелi бедныя туземцы. Хiба гэта можна зразумець?!

М а м а. Хто? Мы? Гэта ж Амерыка! Хiба гэта мы?!

С ы н. Вы! Дарослыя! Хай сабе Амерыка! Там таксама дарослыя. Там таксама таты і мамы. А вы? Вы чаму дапусцілі гэта? Эх вы-ы! Вось вам прыклад (наказвае на самалёцікi). Гэта што? Палавіна зарплаты! Узброiў мяне да зубоў. Як гэта зразумець? А быў бы ён Рафелерам? Ён не пашкадаваў бы мiльярдаў на сапраўдныя, з бомбамi, з напалмам. Хiба гэта можна зразумець? (Раптам пускае ў ход сваю авiяцыю. Самалёцікi скiдваюць бомбачкi на стол.) Вам страшна? Вам жудасна ад гэтых цацак?

То-та ж! І ўсё ж я зразумеў. Вы нічога не зразумелі! Якая небяспека над вамі, над намі. І вось гэта, іменна гэта, я зразумеў!

Распужаў усіх, хто пад сталом, хто за крэслам, хто ў куце.

Д з е д. Чорт ведае што тут у вас творыцца! Чаго я сюды прыехаў?

М а м а. Жах! Проста жах!

Д а ч к а. Ён, відаць, п'яны... *(Успомніла.)* Ой, што ты правяраеш? Цэзар!

С ы н. Ці патрэбна людзям праўда. Сястра мая. Дай глыток вады. У Цыцэрона перасохла ў горле.

Т а т а *(смяецца)*. Вось вам узор свабоднае асобы.

Д а ч к а *(падае ваду)*. Ты, Цыцэрон! Мне раскажаў, а сам забыў, што Цыцэрону за яго язык адрэзалі галаву і прынеслі царыцы як падарунак.

Д з е д. Хто ён? Камуніст? Анархіст? Хто?

М а м а. Ні тое, ні другое. Ён проста хуліган.

С ы н. Не зневажаць! Тут сабраліся свабодныя асобы. Усе свабодныя. Але я, я над вамі ўладар! Таму што і тата і мама мае маральныя рабы!

М а м а. Ды як ты смееш так? Я цябе вынасіла, я табе жыццё дала і выкарміла сваімі грудзьмі! І я ж твая рабыня? І ты мяне гэтак крыўдзіш? Такая твая ўдзячнасць? Ды як ты смееш, дрэнь?!

С ы н. Радзіла і выкарміла? Але ж гэта біялогія, мама! За-а-ло-гія! Выкарміла! Але дай мне свабоду, як звычайнаму звярушку! Не прымушайце мяне жыць, як вы: з хлуснёй класціся спаць і з хлуснёй уставаць. Я не хачу, як вы!!!

Т а т а. А жраць ты хочаш? Хлусня мяне корміць! Мая хлусня і цябе корміць, усіх вас корміць! А стаў бы я гаварыць праўду? Мяне вышпурнуць вон. Маёй фірме не трэба праўда. Там трэба прыгожыя словы, якія б зазывалі, заманівалі, прыманівалі. Ты гэта разумееш? Не!

С ы н. Зразумеў. Хлусня ў дом прыходзіць з вуліцы. А на вуліцы вялікі свет.

Т а т а. Так, так, так! І вялікая хлусня! Ідзі туды са сваёй праўдай! Ідзі! Паглядзім, ці будзеш ты сыты сваёй праўдай. Голад навучыць і цябе лгаць. Шчыра і тэмпераментна будзеш хлусіць, калі жраць захочаш. Хопіць! Даволі! Баста! Цярпенне лопнула!!! Вон!!!

С ы н. Ды вы як быццам незадаволены мной. Ці гэта мне зноў толькі здаецца?

Д а ч к а. Ну, вядома, незадаволены! Усе незадаволены! Нават і я.

С ы н. Ну, ты паспяшалася. А яны... Пачакайце! Хто ж мае права быць задаволеным ці незадаволеным? Вы альбо я? Гэта ж вы мяне прыдумалі такім і выпусцілі ў свет божы. А ў мяне вы спыталі — хачу я гэтага ці не? Адпячаталі мяне ў адным экзэмпляры і — рукі памылі. Цяпер кожны з вас уладкоўваецца ў жыцці як каму ямчэй, як зручней. А я? А мне ёмка? А я задаволены? Чаму, па якому праву вы мной незадаволены? Гэта маё права! Толькі маё!

Д з е д. Не-е, час мне ўзяцца за цябе. Ану, злазь адтуль! Вось зараз ты ў мяне будзеш задаволены. *(Расшпільвае папругу.)* Злазь і скідай штаны!

Тата таксама нарыхтаваў папругу.

С ы н. О-о! Паліцэйскія меры? Во-во-во! Самы пераканаўчы аргумент. Дзядуля! Ты пажарную пакліч! А яшчэ лепш — газы слёзатачывыя.

Тата і дзед замахваюцца на сына, а ён адступае і забіраецца на самы верх лесачак.

Вось чым згуртаваў іх — праўдай! Праўда іх з'яднала! Нянавісьць да праўды згуртавала іх. Не дамся! Далоў Цэзара? Далоў праўду? На барыкады? Так? Не да-ам-ся! Не паддамся-а-а! Не да-а-м! Лепей на касцёр! А поўзаць не бу-у-ду! А-а-а-а!!!

І з гэтым крыкам малы адштурхоўваецца разам з лесачкамі ад кніжнай паліцы і вылятае за акно. З трэцяга паверха. Усе ахнулі. Мама страціла прытомнасць, у дзёда падкасіліся ногі. Тата, немаведама чаго, азіраецца вакол. І толькі д з я ў ч о падскочыла да акна, выглянула на вуліцу, пабегла за дзверы ратаваць, памагаць, дзейнічаць.

Д з е д. Што ўсё гэта азначае? Што з ім?

Т а т а. Не знаю. Нічога не знаю.

Д з е д (*крычыць*). А хто павінен знаць, калі ты не знаеш?

Тата і дзед нарэшце таксама выглядаюць у акно.

Т а т а. Ды ён, здаецца, цэлы!..

Д з е д. Глядзі, глядзі, яна падымае яго...

Т а т а. Устае, устае...

М а м а. Сыноч... сыноч мой!..

Д з е д. Ну і жывучы!.. Ідзе!.. Ідзе!.. Ды ён святы!

Т а т а. Гэта дрэва яго ўратавала...

М а м а. Звяры вы! Каты! Звяру-у-гі! Што вы зрабілі з дзіцём? Да чаго давялі дзіця?!

Д з е д. Гэта я давёў?

М а м а. І ты! І ты! Накінуліся...

Д з е д (*крычыць*). Гэта вы яго давялі! Ты чула, што ён вам гаварыў адтуль? Цяпер вінаватага шукаеце?

М а м а. І ён! І ён яго давёў!

Т а т а. З хворай галавы на здаровую?

М а м а. Божа мой! Божа мой!

Лягнулі дзверы. Усе прыціхлі. Чакаюць. Глядзяць на дзверы. На парозе з'яўляецца м а л ы.

За ім с я с т р а.

Малы ідзе павольна, ступае так, нібы ў яго папечаны падэшвы ног. Галава высокая ўзнята. Ён не прыходзіць, ён з'яўляецца. Відаць, так будзе з'яўляцца народу Ісус Хрыстос у другое прышэсце. Вось толькі твар малога выражае нешта дзіўнае. І не зразумець адразу — ці то ён цяпер святы, ці то ён чокнуты. Вочы пустыя, чужыя, тоўсты язык не змяшчаецца ў роце. Усе неяк благагавейна глядзяць, як малы падыходзіць да стала.

М а м а. Ты... не разбіўся?!

С ы н (*неяк вяла*). Не, не разбіўся.

М а м а. У цябе нічога не баліць?

С ы н. Не, мама.

Т а т а. Ты цэлы, сыноч?

С ы н. Цэлы, тата.

Д з е д (*дзівіцца*). І сіняка няма?

С ы н. Няма, дзядуля.

Д а ч к а. І не страшна было?

С ы н. Не, сястра.

Паўза.

М а м а. Ну, добра, сыноч, сядай, еш.

С ы н. Добра, мама.

Д а ч к а (*узбунтавалася*). Гэта?! Гэта — лепш?!

Д з е д. Спадзяюся, ты не выскачыш праз акно?

Д а ч к а. Я? Ну, не! Я на касцёр! На эшафот! На крыж пайду, каб не стаць такой, як ён!

С ы н. Ты заўсёды такая. Вы ўсе заўсёды такія.

Сын бярэ тоўстую кнігу і павольна, вельмі павольна ўзнімаецца па лесачках на самы верх.

Заслона.

1969